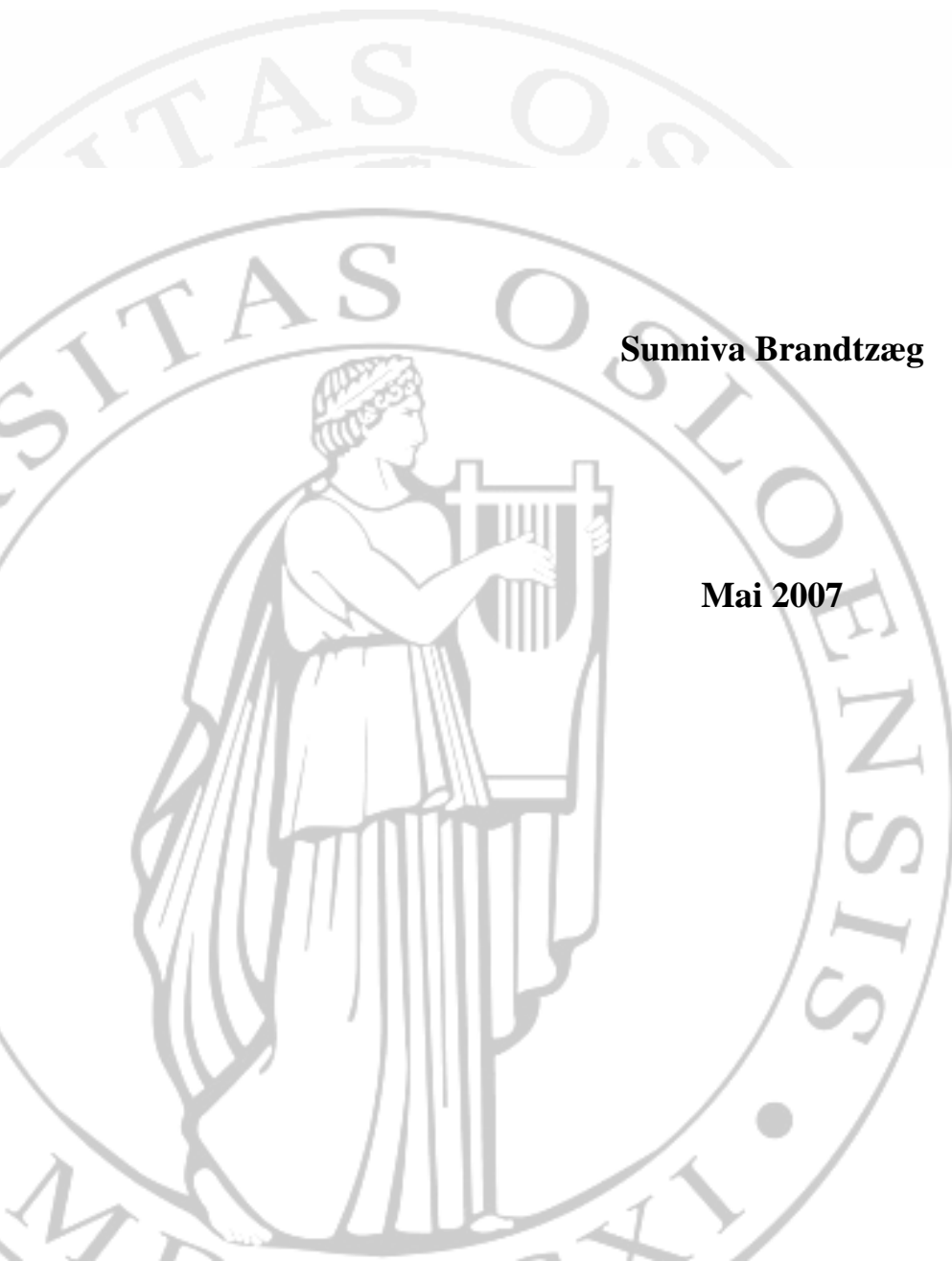

Master thesis for the Master of Philosophy in Economics degree

Den skandinaviske modellen som utviklingsstrategi i Ghana

Sunniva Brandtzæg

Mai 2007

Department of Economics
University of Oslo

Forord

Jeg vil først og fremst takke min veileder, Jon Reiersen, for super veiledning og et godt samarbeid, og ikke minst for god service i form av skyss til og fra Skoppum stasjon.

Ellers vil jeg takke Pål Lykkja for inspirasjon og Camilla Kristiansen, Annika Wetlesen og Jørgen Hansen for gode tips og hjelp underveis.

Til slutt vil jeg gjerne takke Adjei, Shaban, Jeffery, Fulera og Paul for fantastisk gjestfrihet, hjelp og støtte i Ghana. Uten dem ville arbeidet med oppgaven blitt mye mindre engasjerende.

Sammendrag

I denne oppgaven ønsker jeg å vise at den skandinaviske modellen, med den egalitære fordelingen og den sjenerøse velferdsstaten, kan anses som en utviklingsstrategi. Jeg vurderer om den kan fungere som en vei til vekst og utvikling i fattige land av i dag, og da spesielt om den vil kunne egne seg i Ghana.

For å vurdere om den skandinaviske modellen kan fungere som utviklingsstrategi i fattige land, ser jeg på hvilke forutsetninger som ligger til grunn for modellen, og hvilke samfunnsøkonomiske mekanismer som har ført til at de skandinaviske landene har gått fra å være fattige land med store økonomiske forskjeller, til å ha høy og stabil vekst og nærmest fravær av ekstrem fattigdom. Jeg peker på at ordningene med sentraliserte lønnsforhandlinger i arbeidsmarkedet har vært en viktig forutsetning for den skandinaviske modellen, og at dette har gitt en egalitær inntektsfordeling. Den egalitære fordelingen har igjen gitt ringvirkninger i form av en bred støtte til en sjenerøs velferdsstat, samt at man har greid å skape gode muligheter for kapitaleiere til å investere i nye og mer lønnsomme bedrifter. Resultatene den skandinaviske modellen har ført til, i tillegg til egalitær inntektsfordeling og en sjenerøs velferdsstat, er blant annet lite fattigdom, lav arbeidsledighet og høy og stabil vekst.

I oppgaven ønsker jeg å redegjøre for om det er mulig for fattige land av i dag, og da spesielt Ghana, å skape vekst og utvikling etter den skandinaviske modellen.

Jeg viser at Ghana har store samfunnsøkonomiske utfordringer. I landet finnes det store forskjeller mellom fattige og rike, høy arbeidsledighet og økonomien er i stor grad basert på jordbruk og råvareproduksjon. Landet har dessuten, i stor grad, en åpen økonomi. Det finnes likhetstrekk med hvordan økonomien i de skandinaviske landene var før innføringen av den skandinaviske modellen, og dette legger jeg til grunn for at jeg mener det kan være positivt for Ghanas økonomi, og ikke minst for fattigdomsbekjempelsen, å innføre den skandinaviske modellen i Ghana. Jeg mener at å innføre en mer egalitær fordeling og en mer sjenerøs velferdsstat, vil kunne hjelpe de fattigste i Ghana til å utnytte sitt potensial på en bedre måte, og det vil gi ringvirkninger til samfunnet for øvrig ved at flere er med på å bidra til fellesskapet.

En viktig side ved oppgaven handler om utfordringene ved gå fra en situasjon der man har et høyt konfliktnivå i samfunnet og i arbeidsmarkedet, til en situasjon der partene i arbeidsmarkedet samarbeider, og man har en høy grad av tillit til hverandre. Gitt at Ghana skulle ønske å innføre den skandinaviske modellen, møter landet fortsatt store utfordringer i forhold til hvordan landet bør gå frem for å implementere samfunnsmodellen. I oppgaven viser jeg hvordan dette skjedde i Sverige, og peker på at en viktig side for utviklingen av modellen var at det ble skapt tillit mellom partene i arbeidslivet.

Til slutt vies oppmerksomhet til utfordringene den skandinaviske modellen møter i fremtiden. Jeg stiller spørsmål ved om modellen reproducerer sine egne forutsetninger. Hvordan påvirkes den skandinaviske modellen av økt globalisering og internasjonal konkurranse? Og hvordan påvirkes modellen av de resultatene den har ført til selv, i form av mer velstand i samfunnet generelt og en større og mektigere middelklasse? Jeg peker på at økt arbeidsmigrasjon og endringer i maktforholdene mellom partene i arbeidsmarkedet kan være med på å true modellen. Å gå bort fra modellen vil ikke være et bedre alternativ, men endringene i samfunnet kan gjøre modellen mindre stabil. Det kan allikevel være mulig at den skandinaviske modellen kan videreføres som samfunnsmodell, til tross for utfordringene den står overfor i fremtiden.

Innhold

Kapittel 1 Innledning	1
1.1 Bakgrunn for oppgaven	1
1.2 Problemstilling	2
1.3 Oppgavens oppbygging	3
Kapittel 2 Ghana	4
2.1. Fakta og geografi	4
2.2. Historie	5
2.3 Den samfunnsøkonomiske utviklingen – strukturtilpasning	6
2.4 Kort om sektorer og sosiale forhold	7
2.5 Hvilke utfordringer står Ghana overfor i framtiden?	8
Kapittel 3 Den skandinaviske modellen som utviklingsstrategi	9
3.1 Utviklingsstrategier	9
3.2 Den skandinaviske modellen som utviklingsstrategi	14
3.2.1. Skandinavia på 1920 og 1930-tallet - konflikter og ulikhet	15
3.2.2 Framveksten av sentrale lønnsforhandlinger	15
3.2.3 Modell	18
3.2.4 Resultater av sentrale lønnsforhandlinger	21
3.2.5 Fra to parts- til trepartssamarbeid	23
3.2.6 Sammenhengen mellom lønn og støtten til velferdsstaten	24
3.2.7 Oppsummering	26
Kapittel 4 Representerer den skandinaviske modellen et alternativ for Ghana?	27
4.1 Bruttonasjonalprodukt	28
4.2 Næringsstruktur	29
4.3 Sysselsetting	31
4.4 Inntektsfordeling	33
4.5 Åpenhet	34
4.6 Er den skandinaviske modellen et alternativ for Ghana?	35
Kapittel 5. Fra konflikt og underutvikling til samarbeid og utvikling	37
Kapittel 6. Utfordringer for den skandinaviske modellen i framtiden	50
6.1 Ytre påvirkning	50
6.2 Indre påvirkning	54
6.3 Framtidsutsikter for den skandinaviske modellen	56
Kapittel 7. Oppsummering og konklusjon	58
Litteratur	60

Kapittel 1 Innledning

1.1 Bakgrunn for oppgaven

Jeg anser meg som heldig som er født og oppvokst i Norge. Det er i grunnen utgangspunktet for denne oppgaven. Det at jeg er født i et rikt land, har gitt meg muligheter til blant annet å ta en høyere utdanning. Hadde jeg vært født i et fattig land, er det ikke usannsynlig at jeg ikke hadde fullført videregående skole, og kanskje heller ikke grunnskole. Men her sitter jeg og skriver på min masteroppgave i samfunnsøkonomi. En mulighet jeg har fordi jeg er født i et rikt land som Norge, med like muligheter for alle til å ta høyere utdanning.

Denne situasjonen, at man har ulike muligheter til å få seg en god jobb eller utdanning, avhengig av hvor man har vokst opp, har gjort meg nysgjerrig. Hvordan har det seg at norske borgere har muligheter som mennesker i fattige land ikke har?

Min interesse for Ghana ble vekket av flere årsaker. Ghana var det første landet sør for Sahara som ble en selvstendig stat etter den europeiske koloniseringen av Afrika og andre regioner. I 2007 feirer Ghana 50 år som selvstendig stat. Landet har en lang historie som handelsvei, og var tidligere en av verdens største produsenter av gull. Ved frigjøringen i 1957 ble landet ansett som et mellominntektsland. Etter frigjøringen har landet hatt en turbulent politisk historie, med mange militærkupp, men også forsøksvis innføring av demokratisk styring. Turbulens i det politiske miljøet og dårlig økonomisk styring har ført til at Ghana i dag er et fattig land, i likhet med mange andre land i Vest-Afrika. På 80-tallet fikk Ghana støtte fra Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet til å innføre omfattende strukturtilpasningsprogram. Dette førte til økt vekst, og Ghana ble derfor brukt som et eksempel på at denne type tiltak kunne ha gode effekter på en økonomi. Men strukturtilpasningsprogrammene hadde også noen negative konsekvenser, for eksempel i form av økte forskjeller.

Siden 1992 har Ghana hatt et demokratisk styre og det går fremover med økonomien, men landet har en lang vei å gå før det anses som et mellominntektsland igjen.

Med interesse for Ghanas situasjon og utvikling, reiste jeg på feltarbeid til Ghana i 2006. Det ble en lærerik tur med mange interessante opplevelser, og en god inspirasjon for å skrive en masteroppgave i utviklingsøkonomi. Blant annet opplevde jeg å møte barn som hadde rett til

skolegang, men som manglet klasserom og skolemateriell. Jeg opplevde korruperte politimenn som krevde inn bøter for forseelser som ikke hadde forekommet. Og jeg opplevde barn som løp om kapp for å selge drikkevann mellom bilene i trafikken i hovedstaden. Dessuten møtte jeg mange gjestfrie, hjelpsomme og hardt arbeidende mennesker som gjorde sitt for å få endene til å møtes.

Av oppholdet lærte jeg mye om Ghana, men ikke minst fikk jeg øynene opp for hvor velfungerende det norske samfunnet er. Og da stilte jeg meg spørsmålet: Norge har også vært et fattig land med store forskjeller; hvordan har man i Norge maktet å skape ordninger som har ført til at så godt som alle både kan bidra til fellesskapet, og ta del i godene som skapes? Norge har i flere år på rad toppet FNs liste over land med høyest "human development index". Hva har ført til at det har gått så bra? Kan fattige land, som Ghana, dra lærdom av erfaringer vi har gjort i Norge?

1.2 Problemstilling

Med denne oppgaven ønsker jeg å vurdere i hvilken grad den skandinaviske modellen representerer en realistisk vei til utvikling i Ghana. Jeg bygger i stor grad på Kalle Moenes og Michael Wallersteins arbeider om den skandinaviske modellen og sammenhengen mellom lønnsfordeling, velferdspolitik og nyinvesteringer i økonomien (se Moene og Wallerstein, 1997; 2001; 2006).

For å kunne besvare spørsmålet om den skandinaviske modellen er en realistisk utviklingsstrategi i Ghana, er det hensiktsmessig å ta et tilbakeblikk. Jeg vil derfor vise hvordan ulike utviklingsteorier har endret seg gjennom historien siden etter andre verdenskrig. Jeg vil også belyse hvordan situasjonen er i Ghana, og peke på hvilke strategier som har vært forsøkt for å skape utvikling i Ghana, og hvilke resultater de har gitt.

I oppgaven stiller jeg spørsmål om hvilke forutsetninger som ligger til grunn for den skandinaviske modellen. Videre ønsker jeg å belyse hvilke mekanismer som har ført til resultatene av den. Hvilke trekk ved den skandinaviske modellen er det som har ført til at man i Skandinavia har maktet å skape en god og stabil vekst, og et høyt nivå på menneskelig utvikling? Jeg vil også vurdere om Ghana har forutsetningene som ligger til grunn for den skandinaviske modellen, og om det vil være hensiktsmessig å innføre denne samfunnsmodellen i Ghana.

Et sentralt spørsmål er også hvordan Ghana kan gå frem for å implementere den skandinaviske modellen - gitt at det er ønskelig. For å si noe om det, vil jeg bruke den svenske statsviteren, Bo Rothstein, sine arbeider om hvordan modellen ble implementert i Sverige.

I tillegg vil jeg vurdere fremtidsutsiktene til den skandinaviske modellen. I den sammenheng vil jeg se på om modellen er stabil, eller om vi vil se en utvikling i retning bort fra modellen i de skandinaviske landene. Jeg vil også analysere hvordan den skandinaviske modellen vil klare seg i møte med økt globalisering. I lys av dette ønsker jeg å svare på om den skandinaviske modellen fortsatt vil være en realistisk utviklingsstrategi for Ghana.

1.3 Oppgavens oppbygging

Kapittel 2 begynner med en presentasjon av Ghana som land, med vekt på sosial og økonomisk utvikling.

Kapittel 3.1 omhandler tidligere utviklingsstrategier. Hvilke strategier har vært tatt i bruk, og hvilke resultater har de gitt? Jeg vil her belyse hvordan teorier som omhandler utviklingsspørsmål har utviklet seg over tid, fra etterkrigstida og fram til i dag. Videre, i kapittel 3.2, presenterer jeg den skandinaviske modellen, og hvordan den kan sees på som en utviklingsstrategi. Jeg vil ta for meg det historiske utgangspunktet for modellen, og hvordan modellen vokste frem. Jeg viser også en enkel, grafisk fremstilling av modellen for å illustrere hvordan mekanismene i modellen fungerer. Hvilke resultater modellen har ført til i Skandinavia, blir også tatt opp i dette kapittelet.

I kapittel 4 sammenligner jeg hvordan den økonomiske situasjonen er i Ghana i dag med hvordan den var i Sverige og Norge før den skandinaviske modellen ble innført. Jeg vil her vurdere i hvilken grad den skandinaviske modellen representerer en alternativ utviklingsstrategi for Ghana. Deretter, i kapittel 5, tar jeg for meg hvordan man i Sverige greide å implementere den skandinaviske modellen. Jeg bruker en spillteoretisk tilnærming for å illustrere problematikken. Hvilken lærdom kan andre land som ønsker å innføre den skandinaviske modellen trekke av erfaringen i Skandinavia?

Før jeg runder av oppgaven, vurderer jeg i kapittel 6 den skandinaviske modellens fremtidsutsikter. Hvor stabil er modellen på lang sikt? Her tar jeg for meg de langsiktige virkningene av modellen, og hvordan den vil påvirkes av den økte globaliseringen.

Kapittel 7 oppsummerer oppgaven.

Kapittel 2 Ghana¹

I dette kapittelet vil jeg gi en kort presentasjon av Ghanas politiske historie, sosiale og økonomiske forhold, i tillegg til å peke på noen av hovedutfordringene landet står overfor i fremtiden.

2.1. Fakta og geografi

Ghana er en republikk i Vest-Afrika som grenser til Elfenbenskysten i vest, Burkina Faso i nord og Togo i øst. I sør har Ghana kystlinje mot Guineabukta. Fra 1874 til frigjøringen i 1957 var landet kolonisert av England, og bar da navnet Gullkysten. Offisielt språk er engelsk. Ghana er delt inn i 10 regioner, og hovedstaden er Accra.

Ghana er 238 537 km² stort, og etter afrikansk målestokk er det relativt tett befolket med 22 409 600 innbyggere (2006), noe som tilsvarer 93,9 personer per km². Befolkningen er forholdsvis ung; nær 50 % av befolkningen er under 20 år (Ghana Living Standard Survey 4 (GLSS 4), 2000). I følge Verdensbanken er den årlige befolkningsveksten på 2,0 % og forventet levealder 57, 2 år (Verdensbanken, 2007).

Ghana ligger i en tropisk klimasone, og landet er frodig, noe som gir gode vilkår for landbruk og skogbruk.

Befolkningen består av bortimot 75 ulike befolkningsgrupper med ulike språk og kulturtradisjoner. Myndighetene har aktivt ført en politikk for å utjevne konflikter basert på etniske forskjeller, og de har langt på vei lyktes med dette til tross for at det på 90-tallet var uroligheter i de nordlige delene av landet.

Kristendommen er den religionen som står sterkest, og er representert med mange forskjellige kirker som presbyterianere, pinsevenner, adventister, katolske og stedegne kirker. Islam og tradisjonelle religioner er også utbredt. Å gi tall på hvor mange som er tilsluttet de forskjellige trosretningene er vanskelig, da mange blander tradisjonell tro med islam og kristendom.

¹ Dette kapittelet bygger i hovedsak på Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon (2005).

2.2. Historie

De tidligste arkeologiske funnene i Ghana vitner om åkerbruk tilbake til 1400 f. Kr. Omfattende bosetting kan dateres til år 400 e. Kr. Fra ca 1100 og fram mot koloniseringen var Ghana preget av små statsdannelser etablert av flere stammesamfunn, hvor flere av stammene hadde vandret fra nordligere og østligere deler av Afrika. Det var mange konflikter og stammekriger, og noen av stammene ble mer dominerende. Det var viktig å skaffe seg en posisjon som mellommenn i handelen av gull og kolanøtter. Denne handelen gikk gjennom Sahara og mot arabiske områder i Nord-Afrika, og de nordlige delene av Ghana var de mektigste områdene. På 1700-tallet ble maktsenteret i Ghana flyttet lenger sør, med Ashanti-stammen som både den økonomisk og administrativt mektigste gruppen, en posisjon de fortsatt innehar i dag.

De første europeerne kom til Ghana på 1400-tallet. Portugiserne var de første som ankom, og i årene som fulgte ble nederlandske, svenske, danske og brandenburgske stasjoner etablert. De viktigste varene var gull, slaver og elfenben. I løpet av 1800-tallet fikk britene kontroll over kyststrekningen gjennom avtaler med lokale høvdinge, og fra 1874 var hele Ghana en britisk koloni.

Etter den andre verdenskrig vokste den politiske organiseringen og kravet om selvstendighet fram. Storbritannia ga etter for kravet i 1957, og Kwame Nkrumah ble valgt som statsminister. I 1960 ble Ghana, etter en folkeavstemning, gjort til republikk, med Kwame Nkrumah som president, og i 1964, etter en ny folkeavstemning, ble Ghana gjort til ettpartistat med det regjerende partiet som eneste lovlige parti. I 1966 ble makten overtatt ved militærkupp, og i 1969 ble makten overført til en sivil, valgt regjering. Den nyvalgte regjeringen klarte ikke å rydde opp i Ghanas voksende økonomiske problemer, og makten ble igjen overtatt ved statskupp i 1972. Achampong, som var den nye statslederen, planla å overføre makten til sivilt styre igjen, men rakk ikke å gjennomføre planene før han ble styrtet i et palasskupp i 1978. Et nytt militærkupp rammet Ghana i 1979. Nå var Jerry J. Rawlings statsleder. Han overførte makten til sivilt styre samme år, men før det, ble åtte tidligere statsledere og offiserer dømt til døden. Nyttårsaften i 1982 kuppet Rawlings igjen makten. Politisk aktivitet ble forbudt. Han førte en radikal, streng økonomisk politikk med strukturtilpasning. Samtidig imøtekom han også mange av Verdensbankens krav om å gjennomføre økonomiske reformer, og det har vært med på å gjøre landet til en av Verdensbankens suksesshistorier. 1991 var året politisk aktivitet igjen ble tillatt, og i 1992 ble det innført sivilt styre ved demokratisk valg, der Rawlings ble valgt som president. Han

ble gjenvalgt i 1996. Ved valget i år 2000 ble resultatet maktskifte til John Kufuor. Det skjedde uten dramatikk.

Til tross for mange statskupp og kuppforsøk, og mange ulike stammer med sterk etnisk identitet, har Ghana vært relativt stabilt og opplevd få interne konflikter. De mest alvorlige konfliktene har oppstått nord i landet, og har angått rettigheter til land og lokalt tradisjonelt styresett. I 1994 var det sammenstøt mellom to stammer som krevde mer enn tusen liv, og mange ble drevet på flukt.

2.3 Den samfunnsøkonomiske utviklingen – strukturtilpasning

Ved frigjøringen ble Ghana ansett som et av de mest ressursrike og velutviklede landene i den tropiske delen av Afrika. Landet hadde dessuten store valutareserver fra eksportinntekter i Storbritannia. Reservene ble brukt opp til modernisering og utvikling i løpet av de første årene som selvstendig stat. Ustabilt politisk styre førte til økonomisk stagnasjon og nedgang som begynte tidlig på 60-tallet og varte fram til midten av 80-tallet. Denne perioden var preget av nedgang i produksjon av kakao, gull og avlinger til matvarer på hjemmemarkedet. Inflasjonen var høy og skatteinntektene lave. I tillegg emigrerte mange med høyere utdanning til utlandet. Dette førte til at viktige nøkkelinstitusjoner for økonomisk styring og planlegging nærmest kollapset (Boampong, 2005). Det hele toppet seg - etter et særdeles dårlig år med tørke og skogbrann i 1982/83 - da Nigeria utviste anslagsvis 1,3 millioner illegale, ghanesiske immigranter.

Ghanesiske myndigheter var desperate, og mistilliten til statlig styring var sterk. Dette var grunnlaget for strukturtilpasningspolitikken som ble gjennomført med støtte fra Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet. Strukturtilpasningsprogrammene la vekt på å rehabilitere sektor for sektor, redusere statens rolle, privatisere statlige selskaper og åpne mer opp for markedsøkonomi. Denne politikken ble innført til tross for at Rawlings var sosialistisk orientert, og ønsket å føre en proteksjonistisk økonomisk politikk.

Den nye politikken førte til økt vekst, samt at utenlandske, private investeringer og bistanden til Ghana økte. Men veksten var ikke uten kostnader. Avvikling og nedleggelse av statlige arbeidsplasser førte til at mange ble arbeidsledige - særlig i byene. Fra 1987 til 1989 ble 33 500 oppsagt i statsadministrasjonen, og minst 39800 arbeidere mistet jobbene i statlige bedrifter. Fagorganisasjonen "Ghana Agricultural Workers Union" rapporterte om en nedgang i medlemstallet fra 150 000 til 110 000 (Boampong, 2005).

Siden flerpartidemokratiet ble gjeninnført har Ghana fortsatt med økonomiske reformer. Til tross for til dels store budsjettunderskudd, spesielt i valgår, har den økonomiske veksten stabilisert seg. Landet har hatt en relativt høy vekst de siste årene. I 2005 var veksten i BNP 5,9 %. (the Economist Intelligence Unit's Country Report (EIU), 2006) , men fortsatt lever 33,1 % i ekstrem fattigdom (Human Development Report, 2006)

2.4 Kort om sektorer og sosiale forhold

Jordbrukssektoren er viktig i Ghana. De fleste i arbeidsstokken, ca 50 %, er sysselsatt i denne sektoren. Inntekter fra jordbruket står for ca 35-40 % av BNP. Jordbruket er stort sett drevet på tradisjonelt vis. I afrikansk målestokk har Ghana også en relativt godt utviklet industri og servicesektor, der industrisektoren står for ca 25 % og servicesektoren for ca 37 % av BNP. Dessuten er Ghana en åpen økonomi, men tallene for eksport og import svinger mye. I følge Verdensbanken eksporterte Ghana i 2000 49 % av BNP, mens importen tilsvarte 67,5 % av BNP. I 2005 var tilsvarende tall for eksport 30,4 % og for import 49,5 % av BNP (Verdensbanken, 2007). Eksportinntektene er primært fra gull og kakao, men også fra handel med trevarer og andre mineraler. Prisene på verdensmarkedet for gull og kakao varierer mye, og er hovedårsaken til at inntektene fra disse eksportartiklene er ustabile. Som andel av eksportinntektene utgjør gull og kakao til sammen mellom 50 og 65 % (EIU, 2006). Usikkerhet i forhold til klimatiske forhold spiller også en rolle for den ghanesiske økonomien. Gode værforhold er en forutsetning for dyrking av kakao og andre jordbruksprodukter. Men værforholdene spiller også inn på energiproduksjon. Verdens største kunstige innsjø, Voltasjøen, ligger i Ghana, og vannkraft er kilden til ca 70 % av energiproduksjonen i landet. Mengden regnfall påvirker derfor kraftproduksjonen, og dermed også industrien, som bruker vannkraft i produksjonen.

Turisme er en sektor som er i vekst, og som har stort potensial, men som foreløpig ikke er av spesielt stor betydning.

Når det gjelder skolesystemet har Ghana gode tradisjoner. Utdanningssystemet ble ved frigjøringen i 1957 regnet som det beste i Afrika sør for Sahara. Men de økonomiske problemene gikk dessverre også utover skolen, og i 1985 var 58 % av kvinnene og 36 % av mennene analfabeter. Fra 1987 har det blitt lagt vekt på gjenoppbygging av utdanningssektoren. Utdanningspolitikken ble formulert på nytt, og flere reformer for å bedre situasjonen er gjennomført. Det siste tiltaket fra myndighetene var innføring av gratis

9-årig grunnskole for alle i 2005. I følge Utdanningsdepartementet i Ghana, økte deltakelsen i barneskolen fra 78,4 % i 2004 til 83,3 % i 2005 (EIU, 2006).

Offentlige utgifter til helse har tradisjonelt vært lave, og er det fortsatt. I 2003 var andelen av BNP brukt på helse 1,2 %. Det er også mangel på ressurser i form av helsepersonell og utstyr. Men tingenes tilstand er i ferd med å bli bedre på enkelte områder.

Vaksineprogrammer er kraftig forbedret, og andelen vaksinerte barn har økt fra 43 % i 1993 til 69 % i 2003. Og i 2003 ble det igangsatt et system for obligatorisk helseforsikring, primært finansiert ved økning av skatter (EIU, 2006).

2.5 Hvilke utfordringer står Ghana overfor i fremtiden?

Ghana har de siste 10 årene hatt en jevn og stabil vekst, men fortsatt lever en stor andel av befolkningen i ekstrem fattigdom. Utenlandsgjelden er på hele 7.035.100.000 USD, noe som utgjør ca 81 % av landets BNP (FN-sambandet, 2007). Forskjellene mellom fattige og rike regioner er store. De rikeste regionene som ligger sentralt i Ghana, har tilgang til de viktigste, valutainnbringende ressursene, samt at de også har mest politisk innflytelse.

Ghana har mange utfordringer foran seg. Å fortsatt føre en stabil økonomisk politikk er viktig. Dessuten må det skapes arbeidsplasser til en ung og stadig voksende befolkning, der flertallet er sysselsatt i tradisjonelt jordbruk. I den forbindelse er det viktig å tenke på sammensetningen av arbeidsstokken. Mange unge ønsker å arbeide i utlandet for å tjene mer penger. Ghana har en utfordring i å beholde høyt kvalifisert arbeidskraft, samtidig som det store flertallet kun har grunnutdanning. Hjerneflukten er også et regionalt problem. Mange reiser fra det fattige nord for å ta utdanning, men svært få kommer tilbake til de nordlige områdene. Å arbeide for at de regionale forskjellene reduseres bør også være i fokus.

Det er dessuten en stor utfordring å sørge for at alle får et tilstrekkelig helsetilbud og tilgang til utdanning, spesielt siden befolkningen er så ung.

Kapittel 3 Den skandinaviske modellen som utviklingsstrategi

3.1 Utviklingsstrategier²

Hvorfor er noen land fattige og noen land rike? Hva vil det egentlig si at et land er fattig? Hvordan kan man skape utvikling og vekst? Noen vil hevde at Norge hadde flaks som fant olje i Nordsjøen, men også fattige land som Nigeria og Angola er rike på oljeressurser. Ghana er også et land som er rikt på naturressurser. Landet har betydelige gullgruver, samt forekomster av diamanter og andre mineraler, og dessuten store områder dyrkbar jord.

I dette kapittelet skal jeg gi en kort redegjørelse for hvordan debatten om ulike utviklingsstrategier har artet seg fra tiden etter andre verdenskrig og fram til i dag.

I forsøket på å forklare hvorfor noen land er fattige og noen land er rike, har det vokst frem to skoler som har vært dominerende. Moderniseringsteorien er den første av de to skolene, som i hovedsak ser på utvikling som en lineær prosess med økonomisk vekst. Den andre er avhengighetsteorien, som i større grad beskriver utvikling som avhengig av politiske reformer og en jevnere fordeling av goder.

Over tid har debatten blitt mer kompleks. Blant annet er begrepene vekst og utvikling blitt problematisert. Det er ikke lenger selvfølgelig at vekst og utvikling dreier seg om økonomisk vekst. Det dreier seg også om utvikling på områder som helse, utdanning, likestilling og politiske og sivile rettigheter. FN har på bakgrunn av dette blant annet utformet levekårsindeksen HDI (human development index), som er ment å fange en bredere definisjon av menneskelig utvikling enn kun vekst i BNP. Fattigdomsbegrepet er heller ikke uproblematisk, og handler i stor grad om fordeling. Absolutt fattigdom brukes om de som ikke har råd til de daglige, livsnødvendige behov, som rent vann, tilstrekkelig og næringsrik mat, tak over hodet eller nødvendige medisiner. Definert ved relativ fattigdom, er de fattige de som sammenlignet med gjennomsnittsborgeren i samfunnet har relativt lite. De har muligens nok til å overleve fra dag til dag, men ikke nok til å delta i samfunnet på lik linje med de som har mer.

² Dette kapittelet bygger i hovedsak på fremstillingen til Bull (2006).

I etterkrigstiden var det et stort oppsving i bidrag til debatten om hvorfor noen land er fattige, og om hvordan utvikling kan skapes. Flere land i Asia og Afrika som tidligere hadde vært kolonier under europeiske styresett hadde blitt selvstendige stater. De krevde nå økt økonomisk vekst og status. Samtidig pågikk den kalde krigen, og supermaktene USA og Sovjetunionen konkurrerte om å få innflytelse i de alliansefrie landene. Strategien var å bidra med økonomisk assistanse, slik at landene og deres økonomi raskt kunne bygges opp. Dette ville også gi politisk støtte til bidragsyterne. Denne strategien, i form av Marshallhjelpen, hadde vært svært vellykket under gjenoppbyggingen av vesteuropeiske land etter andre verdenskrig, og man så for seg en gjentakelse av suksessen. Samtidig ble en rekke organisasjoner som USAID (opprettet i 1961), Verdensbanken (1944), diverse FN-organisjoner og forløperen til NORAD (1952) opprettet for å yte bistand til den tredje verden.

Med dette bakteppet, nemlig at organisasjonene skulle bidra til økt utvikling og økonomisk vekst, var det behov for et teorigrunnlag for hvordan man kunne yte bistand på best mulig måte.

Som et resultat av dette ble moderniseringsteorien utviklet. Teoretikere som representerte denne retningen var blant andre Rostow (1960) med "Stages of economic growth" og Rosenstein-Rodan (1943) med sin "big push" teori. Moderniseringsteorien var til dels inspirert av den britiske økonomen Keynes, og hans teori om at økonomisk vekst er etterspørseldrevet (Keynes, 1936). Det som kjennetegner moderniseringsteorien er at man ser utvikling kun som økonomisk vekst, industrialisering og modernisering. Teorien fokuserer ikke på fattigdom i seg selv, men baserer seg på at økonomisk vekst blant de rike i samfunnet ville spre seg til hele befolkningen via økt etterspørsel og omfordeling, noe som i sin tur vil kunne løse fattigdomsproblemene. Forskjellene mellom fattige og rike ble ikke sett på som en konflikt. Oppfatningen var at det gamle, tradisjonelle samfunnet var et stadium man måtte legge bak seg for å oppnå økt økonomisk velstand og utvikle et moderne samfunn. Det som trengtes var kapital, godt lederskap og entreprenørskap.

Moderniseringsteorien så utviklingen som en lineær prosess, og hvis man fikk koordinert kapitaloverføringer og investert i industriutbygging, så ville fattige land i sør få samme utviklingsbane som Europa og USA. Moderniseringsteoretikerne hadde troen på at bistand i form av kapital og teknologi kunne hjelpe de fattige landene med å starte industrialiseringen og føre dem ut av fattigdommen. Denne skolen var dominerende på 50-tallet.

Kritikerne av moderniseringsteorien mente at den i alt for stor grad var avhengig av internasjonal handel. Under den store depresjonen led for eksempel land i Sør-Amerika av fallende etterspørsel etter sine varer. På grunn av den fallende etterspørselen, hadde de heller ikke valuta til å handle industrivarer fra USA og Europa. Dette førte til at de måtte begynne å produsere disse varene selv, og da etterspørselen igjen begynte å ta seg opp etter andre verdenskrig, var de bedre forberedt med egen industri. Prebish (1950) bygde på erfaringen fra Sør-Amerika da han formulerte sin "overlevelsestrategi". Han mente at i en gjenoppbyggingsfase er fattige land tjent med å beskytte seg mot konkurranse fra utlandet. Han fikk støtte fra Singer (1950), som pekte på at råvareprisene var holdt lave, relativt til industrivarer. Fattige land burde derfor føre en proteksjonistisk politikk inntil man hadde bygget opp en konkurransedyktig industri. Ofte var effekten av denne strategien at myndighetene i fattige land tok opp store lån, uten de ønskede effektene i utbyggingen av industrien. Dette var med på å føre til gjeldskrisa som fikk mye oppmerksomhet på 80-tallet.

Avhengighetsteorien mente derimot at man ikke kan se på nasjonale økonomier isolert sett. Alle land er i større eller mindre grad en del av verdensøkonomien. Kapitalismen i vestlige land er også årsaken til underutviklingen i fattige land. Det ble påpekt at handelsavtaler og lojalitet mellom rike land, samt kombinasjonen av dyre industrivarer fra rike land og billige råvarer fra fattige land, førte til at de fattige landene ble holdt nede. Avhengighetsteorien så på fattigdommen som et resultat av hvordan verdensøkonomien fungerte. Dessuten ble overskuddet av produksjonen i fattige land brukt til luksusforbruk av korruperte statsledere. Baran (1973) og Frank (1969) var representanter for denne teorien. Avhengighetsteorien hadde et mindre optimistisk syn på mulighetene for utvikling innenfor det kapitalistiske systemet. De mente at rettferdige handelsavtaler, heller enn bistand, var veien å gå for å løse fattigdomsproblematikken.

Løsningen var, i følge denne skolen, strengt regulerte relasjoner til verdenshandelen, og strategier for selvhjelp og stabilisering av råvarepriser. Teorien ble aktualisert fra midten av 70-tallet, da FN forsøkte å forhandle fram en avtale om stabilisering av råvareprisene. Etter ti år ble forsøket avvist i 1985 på grunn av manglende politisk støtte, primært fra USA. Teorien mistet i stor grad sin legitimitet med Sovjetunionens fall og med de asiatiske tigrenes vekst. Men kritikken av økonomisk vekst levde videre under miljøvernbevegelsen på 70-tallet, og også av kvinnebevegelsen som hevdet at økonomisk vekst førte til at kvinner endte opp i enda dårligere kår enn tidligere. Også selve utviklingsbegrepet ble kritisert. Det

ble påpekt at økt produksjon og forbruk hadde miljømessige kostnader, og med Brundtland-kommisjonen (1987) kom begrepet ”bærekraftig utvikling”.

Samtidig økte gjeldsbyrden i fattige land. På grunn av en kritisk økonomisk situasjon erklærte Mexico i 1982 at de ikke ville betale gjelden sin. Gjeldskrisen hadde sin årsak i enorme lån og billig tilgang på kreditt på 70-tallet. Det ble klart at utviklingspolitikken ikke hadde hatt den intenderte effekten.

Igjen økte troen på markedskreftene, med selvregulerende mekanismer og komparative fortrinn. Man mente at alle ville tjene på økt handel hvis hvert land produserer de varene de er relativt sett best til å produsere. Det ble også stilt spørsmål ved det å ha en sterk stat. Nedbygging av det statlige byråkratiet skulle føre til mindre korrupsjon og mer effektivitet. Utnyttelse av komparative fortrinn sammen med eksportorientering ble fremstilt som nøkkelen til vekst i fattige land. Krueger (1990) og Balassa (1982) var representanter for dette synet.

I stedet for lån fra Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet, ble det gitt direkte støtte, men på betingelser om privatisering av statseide bedrifter og begrensninger av statlig reguleringer. Dette ble kalt strukturtilpasningsprogrammer. Disse teoriene var dominerende blant akademikere og i utviklingsorganisasjoner på midten av 80-tallet.

Men nedbyggingen av offentlig sektor og liberalisering av økonomien var ikke uten problemer. Kritikerne, blant dem Rodrik (1999), hevdet at eksport er et resultat av økonomisk vekst og ikke en årsak til veksten. Dessuten led de fattige som var avhengige av råvareproduksjonen direkte av reduksjonen i subsidier.

Denne politikken representerte heller ingen nye muligheter for de fattigste.

Kritikken av strukturtilpasningsprogrammene førte igjen til nye debatter om hvordan utvikling best kunne oppnås. Den økonomiske veksten i Asia – de asiatiske tigerne – som startet på 1960-tallet, ble tolket på ulike måter. Mens markedstilhengerne tok de asiatiske vekstmiraklene til inntekt for sitt syn, pekte andre på kvaliteten på politiske institusjoner og statens rolle som viktig for veksten i Asia. Denne debatten var særlig aktuell på slutten av 80-tallet. Nå ble staten selv gjenstand for forskning. Det ble hevdet at staten hadde vært insentivskapende for den private sektoren i Asia, og Verdensbanken profilerte en ny strategi; det statlige byråkratiet skulle reformeres heller enn reduseres.

Da finanskrisen inntraff i Asia i 1997, mente markedstilhengerne at årsaken til krisen lå i for tette bånd mellom private bedrifter og staten, mens venstresiden skyldte på plutselig liberalisering av finansmarkedene. Igjen var det de aller fattigste som ble hardest rammet. Så langt hadde ingen teorier holdt det de lovte, og kritikerne påsto at "utvikling" var et vestlig politisk prosjekt for å kontrollere massene av fattige. Kritikken handlet om kolonisering av forståelse og identitet og dessuten at romantisering av Østen hadde fungert som en rettfærdiggjøring av koloniseringen. I tillegg ble det påpekt at representanter fra de fattige landene kunne snakke for seg selv og fremme sitt syn på utvikling, heller enn at Vesten skulle være de som både definerte problemene og kom med løsningene. Denne kritikken startet på midten av 80-tallet, og var aktuell gjennom hele 90-tallet.

Kritikken førte til at man på 90-tallet begynte å se etter andre måter å definere og måle utvikling på. På 90-tallet innførte FN "human development index", som representerte en ny metode for måling av et lands utvikling. Denne indeksen målte ikke bare økonomisk utvikling, men også menneskelig utvikling, i form av helse og utdanning. Etter en demokratisering som startet på 80-tallet ble det også skapt rom for små og store grupperinger med egne sosiale mål. Det sivile samfunn ble i større grad en deltagende part i debatten, og dermed viktig for implementeringen av utviklingsprosjekter. Sosial kapital ble et sentralt begrep, introdusert av Coleman (1990) og Putman (1993), og fungerte også som en motvekt til det ensidige fokuset på finansiell kapital.

På 2000-tallet har utviklingsdebatten fått et enda bredere perspektiv. Amartya Sen er talsmann for den nye etikken i utviklingsøkonomien. Han mener at fattigdom ikke bare er mangel på inntekt, men også mangel på muligheter til å søke et verdifullt liv. Politiske og sosiale rettigheter er områder som også har fått stor oppmerksomhet. Sens arbeid har ført til at FNs utviklingsprogram hvert år utgir "Human Development Report" med fokus på ulike tema som er viktige forutsetninger for utvikling.

Hvor går veien videre?

Det nye årtusenet startet med erklæringen av FNs 1000-års mål. Det innebærer satsing direkte mot de fattige, og har konkrete mål som å redusere ekstrem fattigdom, begrense spredningen av hiv og aids og at alle skal ha tilgang til primærutdanning.

Det er generelt en større enighet om at utviklingen må komme nedenfra, og fokuset er på menneskelig utvikling. Det satses på helse, skole og boligprosjekter, og dessuten sosiale og

politiske rettigheter som likestilling mellom kjønn og demokrati. I tillegg har man som mål å redusere den skjeve fordelingen innefor og mellom land.

3.2 Den skandinaviske modellen som utviklingsstrategi

Moene og Wallerstein (2006) har nylig tatt til orde for at den skandinaviske samfunnsmodellen også kan sees på som en utviklingsstrategi. De skandinaviske landene var fattige land, med store ulikheter i fordelingen av inntekt og formue, før den skandinaviske modellen gradvis ble innført i første halvdel av 1900-tallet. Moene og Wallerstein hevder at det er den skandinaviske modellen som har æren for at Sverige og Norge har hatt en høy vekst og en egalitær fordeling siden innføringen av modellen. De hevder også at den egalitære fordelingen av inntekt som er blitt skapt i arbeidsmarkedet har vært medvirkende til utviklingen av en stor og sjenerøs velferdsstat.

I dette kapitlet skal jeg presentere den skandinaviske modellen. Først beskriver jeg hvordan den ble utviklet, før jeg gir en enkel, grafisk fremstilling. Deretter tar jeg for meg hvilke resultater innføringen av modellen har ført til i de skandinaviske landene. Til slutt vies oppmerksomhet til samarbeidet mellom myndighetene og partene i arbeidslivet, og til velferdsstaten, før kapitlet oppsummeres.

I klassisk og nyklassisk økonomisk teori legges det vekt på at økonomiske forskjeller er insentivskapende. Arbeidsgivere kan motivere arbeiderne ekstra ved å tilby høyere lønn ved ekstra god innsats, eller de kan betale for høyere kompetanse hos arbeiderne. Uten denne muligheten til å motivere arbeiderne via lønnen, vil heller ikke arbeiderne ha insentiver til å yte en ekstra innsats eller til å ta høyere utdanning.

Innenfor denne teoretiske retningen pekes det også på at forskjeller mellom fattige og rike stimulerer til sparing. De rike har en høyere sparerate, og vil ønske å investere de oppsparte midlene. Slik blir økonomiske forskjeller en kilde til kapitalakkumulasjon og investeringer, og dermed også en kilde til økonomisk vekst. Implisitt betyr det at en lik lønnsfordeling vil virke begrensende på verdiskapningen og veksten, både gjennom manglende muligheter til å gi økonomiske insentiver til økt arbeidsinnsats, men også gjennom mindre investeringer i samfunnet. (Solow, 1956; Sala-I-Martin og Barro, 2003).

Erfaringen fra de skandinaviske landene viser derimot at det er mulig å kombinere høy grad av vekst og utvikling med en egalitær inntektsfordeling.

3.2.1. Skandinavia på 1920 og 1930-tallet - konflikter og ulikhet

Tidlig på 1900-tallet var Sverige og Norge relativt fattige land. Befolkningen levde i stor grad av jordbruk og fiske, og majoriteten var fattige. Sammenligner man med land av i dag, var realinntekten per innbygger i Norge og Sverige på 20- og 30-tallet mye lavere enn mange mellominntektsland kan vise til. Arbeidsledigheten var også høy. Den registrerte arbeidsledigheten varierte i mellomkrigstida i Norge mellom 9 % og opp til hele 33 % i 1933.

Økonomisk sett var det også store forskjeller mellom by og land, men også innenfor byene var ulikhetene store. I 1934 var for eksempel den relative forskjellen mellom den fattigste landkommunen og den rikeste bykommunen trolig så stor som 1 til 60 målt i inntekt per innbygger.

Denne perioden var dessuten preget av mange konflikter i arbeidsmarkedet. Streik ble brukt av arbeiderne for å oppnå høyere lønn og bedre arbeidsvilkår, og arbeidsgiverne brukte lockout for å bekjempe fagforeningene og disiplinere arbeiderne. Antall tapte arbeidsdager var mange. I løpet av 1931 ble det i Norge tapt tre ganger flere arbeidsdager, som følge av arbeidskonflikter, enn i løpet av hele perioden fra 1945 til 1970. (Barth m.fl., 2003; Rothstein, 2005; Moene og Wallerstein, 2006)

3.2.2 Framveksten av sentrale lønnsforhandlinger

Fra mellomkrigstida og fram til i dag har de skandinaviske landene utviklet seg til å bli blant de mest vellykkede i verden i form av økonomisk vekst, egalitær inntektsfordeling og sjenerøs velferdsstat. Det er lite fattigdom i Skandinavia og arbeidsledighetsnivået er blant de laveste i verden. Eksempler er vist i tabell 3.1 nedenfor. Det er dessuten et relativt lavt konfliktnivå, både av politisk karakter og i arbeidslivet. Den sjenerøse velferdsstaten er kjennetegnet av goder som tilfaller alle, uavhengig om man er fattig eller rik. Eksempler på velferdsgoder er gratis utdanning og helsetjenester, arbeidsledighetstrygd og barnetrygd.

Tabell 3.1

	BNP/innbygger i USD, 2005	Gini-koeffisient Inntektsfordeling, 2000	Arbeidsledighet i prosent, 2000	Andel av offentlig utgifter til sosiale goder, 2003
Norge	47207	26,1	3,4	25,1
Sverige	32111	24,3	5,6	31,3
OECDgjennomsnitt	30065	31,0	6,2	20,7

Kilde: OECD factbook 2007

Hva er forklaringen på at det har gått så bra i de skandinaviske landene? Hva var det som førte til at man gikk fra et samfunn med mye fattigdom, store økonomiske forskjeller og mange og omfattende arbeidskonflikter, til et samfunn preget av høy og jevnt fordelt vekst, samt et lavt konfliktnivå?

Tidligere har dette blitt forklart ved at det kulturelt sett har vært sterke preferanser for likhet, og dessuten at befolkningen i Skandinavia var relativt homogen i utgangspunktet. En forklaring har også vært at arbeiderbevegelsen var sterk nok til å presse arbeidsgiverne til å gi etter for sine krav. Altså at arbeiderbevegelsen vant klassekampen mot kapitaleierne. Det har også blitt hevdet at man hadde gode systemer for få til løsninger ved konflikter i arbeidsmarkedet. Nok et moment har vært at de skandinaviske landene var ressursrike, og at det har gjort det lettere å fordele godene jevnt mellom folk, siden alle kan få tilstrekkelig (Barth m.fl. 2003; Moene og Wallerstein, 2006).

Disse forklaringene på Skandinavias framgang kan tilbakevises. Det stemmer at befolkningen var relativt homogen i forhold til språk, religion og etnisitet, men som nevnt var det store økonomiske forskjeller. At vi hadde gode systemer for konfliktløsning, henger dårlig sammen med det høye nivået av arbeidskonflikter som var situasjonen på 20- og 30-tallet. De skandinaviske landene hadde det høyeste nivået av konflikter mellom arbeidsgivere og arbeidstakere i verden. Når det gjaldt ressurser, var Norge og Sverige relativt sett fattige land i mellomkrigstida. Dessuten var arbeidsledigheten høy og inntekten lav. (Statistisk sentralbyrå, 2007; Moene og Wallerstein, 2006)

Den egalitære fordelingen, de gode institusjonene, den høye veksten og den sjenerøse velferdsstaten har altså kommet som resultater av den skandinaviske modellen, og var ikke tilstede før den skandinaviske modellen ble innført.

Det er flere trekk ved utviklingen i arbeidsmarkedet som har vært sentrale for innføringen av den skandinaviske modellen. De sosialdemokratiske regjeringene i Sverige og Norge kom til makten i løpet av den store depresjonen. Sosialdemokratene lovte å redusere arbeidsledigheten og avskaffe fattigdommen. Offentlige utgifter til arbeidsledighetstrygd, boligbygging og jordbruksstøtte ble økt i både Norge og Sverige. Men dette var ikke nok til å sikre økt sysselsetting og redusert fattigdom.

Som nevnt var det store forskjeller i Skandinavia på 20- og 30-tallet. Blant annet var arbeiderne i bygg- og anleggsbransjen relativt sett godt betalt. De hadde en sterk fagforening, og var heller ikke utsatt for mye konkurranse fra utlandet. Arbeiderne i eksportnæringene var derimot mer utsatt for konjunktursvingninger og konkurranse fra utlandet. Da depresjonen kom på 1930-tallet, og etterspørselen etter eksportvarer falt, måtte arbeiderne i denne sektoren akseptere reduserte lønninger for å kunne beholde arbeidsplassene. Arbeiderne i bygg og anleggsbransjen drev i hovedsak med boligbygging, men de var også til dels sysselsatt i den konkurranseutsatte sektoren. Så når arbeiderne i bygg og anlegg krevde høyere lønn gikk det også utover arbeidsplassene til arbeiderne i eksportnæringene.

Da bygg og anleggsarbeiderne gikk til streik for høyere lønn, grep LO inn for å få en rask avslutning på streiken. Interveneringen fra LO skjedde i Norge i 1928 og i Sverige i 1933. Det var første skritt på veien til sentraliserte lønnsforhandlinger i arbeidsmarkedet. At LO gikk inn i konflikten og sørget for en rask løsning, var også fordelaktig for arbeidsgiverne, som sparte penger på at streiken ble avsluttet raskt. Prosessen som hadde startet med å sentralisere makten i fagbevegelsene, fikk – kanskje uventet – støtte fra arbeidsgivere og kapitaleiere. Det samme gjaldt for både Sverige og Norge, og det kan i den sammenheng være interessant å merke seg at kapitalen var organisert forskjellig i de to landene. I Norge var det lav konsentrasjon av kapital, med mange små grupperinger, mens i Sverige var konsentrasjonen av kapital høy med Wallenberg-gruppen i sentrum.

Det skjedde en gradvis sentralisering av forhandlingene. Det ble først utarbeidet regler for kollektive forhandlinger på bransjenivå som ble vedtatt i "Hovedavtalen" i Norge i 1935 og i Sverige i 1938. Den innebar blant annet at etter at de sentraliserte tariffavtalene var inngått,

var det ulovlig å bruke streik som kampmiddel. Fra bransjeavtalene gikk man mot nasjonale lønnsforhandlinger mellom arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene. De nasjonale forhandlingene startet i 1958 i Norge og i 1956 i Sverige. Flere og flere fagorganisasjoner sluttet seg til de sentraliserte forhandlingene, og til slutt ble de sentrale forhandlingene utvidet til å gjelde flesteparten av arbeiderne i den private sektoren.

Det var viktig for utviklingen av den skandinaviske modellen med de sentraliserte lønnsforhandlingene at også arbeidsgiverne var med på å støtte ordningen. Sentraliseringen førte til en sammenpressing av lønnsfordelingen, noe også arbeidsgiverne var tjent med. Uten at begge parter i arbeidslivet hadde tjent på sentraliseringen, ville det ha vært vanskelig å opprettholde en slik ordning basert på koordinering og samarbeid, både på tvers av sektorer og bransjer.

På 50- og 60-tallet gjaldt lønnsammenpressingene for ulike bransjer og bedrifter, men ved overgangen til 70-tallet begynte man å utjevne forskjellene mellom ulike typer arbeidskraft innenfor samme bedrift. Denne lønnsammenpressingen var tildels drastisk og konfliktfylt, og kritikere hevdet at sammenpressingen på tvers av ulike kvalifikasjoner gikk ut over lønnstakernes insentiver til å ta utdanning. I følge Hibbs og Locking (1990) gikk lønnsammenpressingen for langt i Sverige og førte til en nedgang i produksjonsveksten. Fra midten av 80-tallet, var konflikter om relative lønninger mellom ulike fagforeninger en like hyppig årsak til streik som konflikter mellom fagforeninger og arbeidsgivere (Barth mfl., 2003).

3.2.3 Modell

I den skandinaviske modellen forhandles lønnen sentralt. Nedenfor bruker jeg en enkel grafisk modell³ fra artikkelen "Pay inequality" av Moene og Wallerstein (1997). Modellen viser hvordan sentrale versus lokale lønnsforhandlinger, via lønnsfordelingen, påvirker overskuddet til bedrifter, nyinvesteringer i nye virksomheter, hvor gamle virksomhetene blir og sysselsettingsnivået.

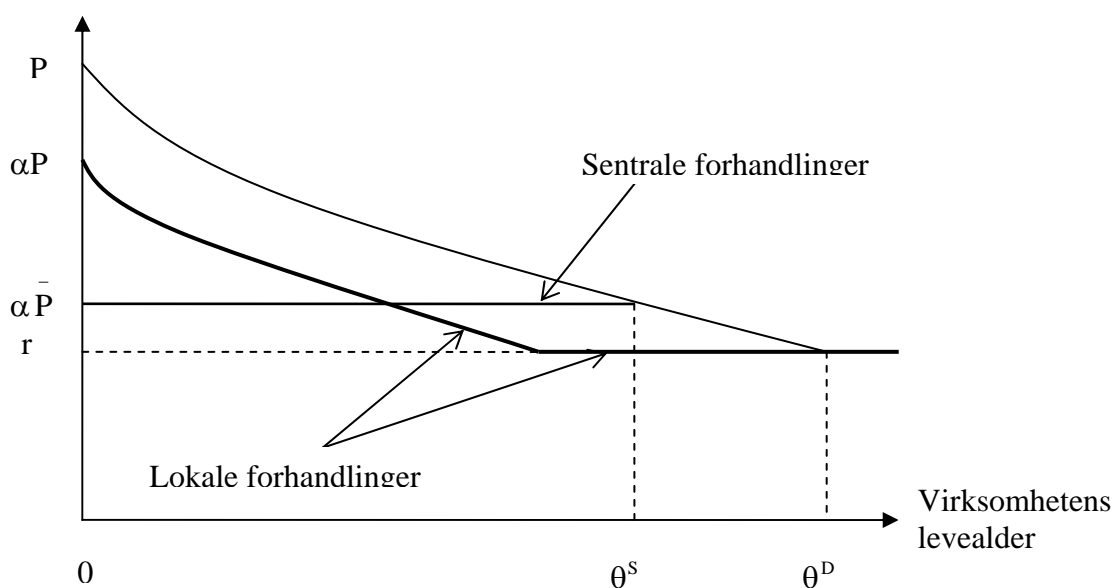
Modellen i figur 3.1 viser alderen på de respektive bedriftene på x-aksen. På y-aksen vises overskuddet, P , av produksjonen. Produktiviteten til en virksomhet avhenger av alderen. Jo

³ For en fullstendig presentasjon av modellen, se Moene og Wallerstein (1997).

eldre produksjonsenheten er, jo mindre effektiv er den. Virksomheter driftes så lenge inntektene dekker variable kostnader, altså lønn til arbeiderne.

Videre er kurven som går fra punktet P langs y-aksen overskuddet i bedriftene, gitt deres alder θ . α er andelen av overskuddet som går til lønnsutbetalinger, og den tykke linjen som går fra αP er andelen av overskuddet som går til arbeidernes lønninger ved desentraliserte forhandlinger. Den horisontale kurven, $\bar{\alpha} P$ er tilsvarende andel til lønn ved sentraliserte forhandlinger. Den horisontale kurven, r , representerer reservasjonslønnen til arbeiderne. θ^D viser hvor gamle virksomheter kan bli før de vil nedlegges ved desentraliserte forhandlinger, og likedan θ^S ved sentraliserte forhandlinger.

Figur 3.1

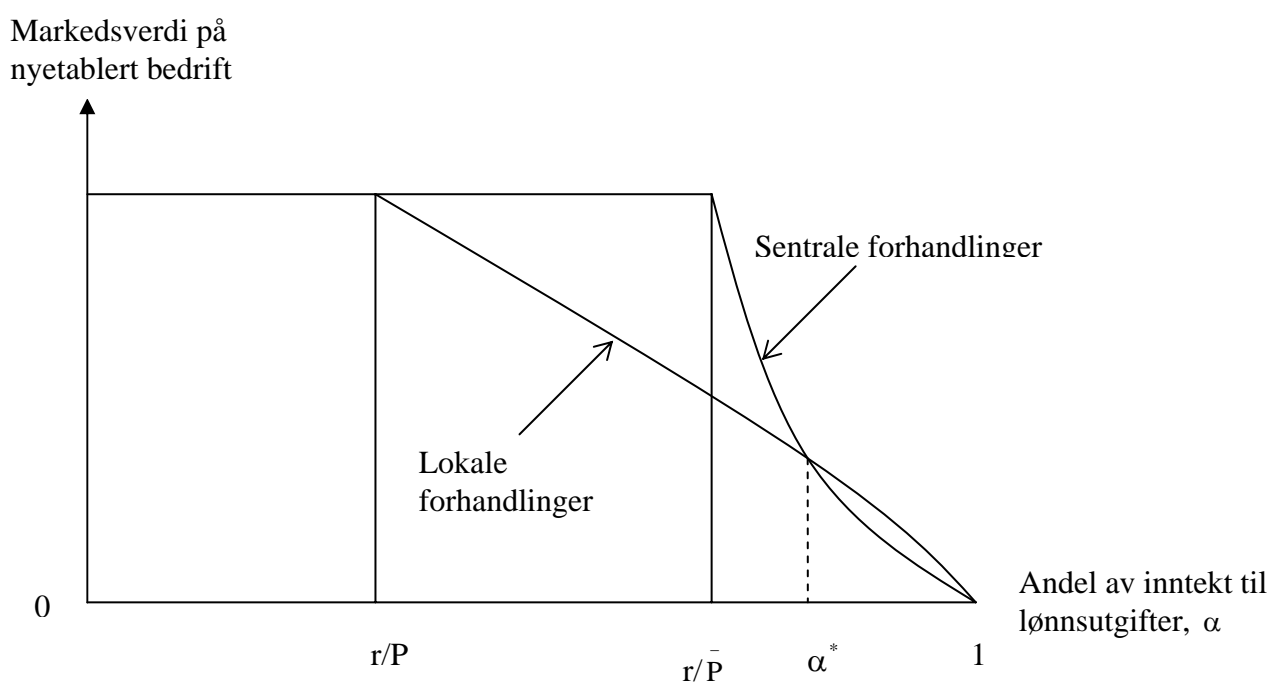

I modellen forhandler fagforeningene om en andel α av bedriftenes overskudd. Ved desentraliserte forhandlinger forhandler de om en andel av den enkelte bedriftens overskudd, og ved sentraliserte forhandlinger om en andel av bedriftenes samlede overskudd. Det fører til at ved desentraliserte forhandlinger avhenger lønnen til den enkelte arbeider av bedriftens alder. Videre gir desentraliserte forhandlinger full sysselsetting, da de eldste og minst produktive bedriftene betaler minimumslønnen som klarer markedet. Bedriftenes levetid er begrenset av denne minimumslønnen. Men høye lønnskrav generelt fører til lave overskudd for bedriftene, og dermed færre nyinvesteringer.

Ved sentrale forhandlinger forutsettes det at det blir en lik lønn til alle arbeiderne. Lønn blir derfor ikke en konkurransefaktor mellom bedriftene. Gitt at fagorganisasjonen er sterk nok, vil lønnen ligge høyere enn reservasjonslønnen r . Levetiden til bedriftene blir kortere, da de minst produktive bedriftene må betale arbeiderne en høyere lønn enn r . Men samtidig får de mest produktive bedriftene relativt lavere lønnsutgifter, og dermed et større overskudd. Denne løsningen gir dermed flere nyinvesteringer, men også flere nedleggelse. Gjennomsnittlig produktivitet blir høyere, men med kostnad i lavere sysselsetting.

Spørsmålet er hvilken av løsningene som er mest effektiv per tilgjengelige arbeider i arbeidsstokken. Det avhenger av hvor raskt nye jobber skapes, og altså hvor raskt nye bedrifter entrer markedet og gamle bedrifter legges ned, noe som igjen avhenger av størrelsen på andelen α . I figur 3.2 illustreres dette.

Figur 3.2

På x-aksen vises andelen av overskuddet som går til lønnsutgifter, α , og på y-aksen vises markedsverdien av en ny bedrift når den er etablert, gitt α . α^* er den andelsverdien der desentraliserte og sentraliserte forhandlinger gir samme nåverdi av en nyetablert bedrift. Hvis andelen er tilstrekkelig liten, altså mindre enn r/P , er begge alternativene like gode i forhold til nåverdien av en nyetablert bedrift og til å skape nye arbeidsplasser. Er α større

enn r/P , men mindre enn α^* , vil det være mer effektivt med sentraliserte forhandlinger. Hvis andelen er større enn α^* , vil desentraliserte forhandlinger gi høyest verdi.

Altså kan arbeiderne ved sentraliserte forhandlinger få en større andel av bedriftenes overskudd, uten at det går utover investeringene.

Modellen over viser et svært forenklet bilde av effektene av forhandlingssituasjonen.

Allikevel viser den et viktig poeng som gjelder den skandinaviske modellen, nemlig at man med sentraliserte forhandlinger kan få økt produktivitet og raskere investeringer i nye virksomheter. Erfaringen med sentraliserte forhandlinger i Skandinaviske har også gitt økt sysselsetting, da økt overskudd i bedriftene både har blitt investert i ny teknologi og nytt utstyr, og i mer arbeidskraft. Det er for øvrig viktig at overskuddet investeres i bedrifter innenfor økonomien. Dette poenget kommer jeg tilbake til i kapittel 6 om framtidsutsiktene til modellen.

3.2.4 Resultater av sentrale lønnsforhandlinger

Sentraliseringen av lønnsforhandlingene hadde viktige implikasjoner for utviklingen i arbeidsmarkedet. De nye rammene for forhandlinger førte til at det ble gode vekstvilkår for den skandinaviske økonomien. Nedenfor tar jeg for meg de viktigste resultatene av sentraliserte lønnsforhandlinger.

- Eliminering av konflikter i arbeidsmarkedet.

Det høye konfliktnivået i Skandinavia var svært kostbart både for arbeidsgiverne og for arbeidstakerne. Det var i begges interesse å løse konfliktene på en fredelig måte. Med sentraliseringen av lønnsforhandlingene ble det inngått generelle rammeavtaler for lønnsnivået på sentralt nivå. Detaljene ble forhandlet på lokalt nivå, innenfor de fastsatte rammene som man hadde blitt enige om sentralt. Hovedavtalen innebar dessuten at det ikke var lovlig å bruke streik som kampmiddel etter at de generelle avtalene var inngått. Lønnsnivået man kunne oppnå lokalt var dermed begrenset til det man kunne få uten å true med streik.

- Konkurransetsatt sektor blir lønnsledende.

Dette sikrer konkurranseevnen. Arbeidsmarkedsinstitusjonene ble tilpasset et system med fri internasjonal handel. Fagforeningene i eksportnæringene, og spesielt jern og metallarbeiderforbundet, var av de mektigste foreningene i LO. Dessuten var

eksportnæringene mer sårbare i forhold til internasjonale konjunkturer. Siden de skandinaviske landene er små, åpne økonomier, med relativt stor andel av BNP fra eksport, var det viktig for hele økonomien at konkurranseevnen ble sikret. Det ble derfor utviklet et forhandlingssystem hvor vilkårene til arbeiderne i konkurranseutsatt sektor ble forhandlet først. Situasjonen i denne sektoren fikk dermed innvirkning på lønnsveksten i hele økonomien.

- Sammenpressing av lønnsforskjeller.

Sentraliseringen av lønnsforhandlingene førte til en gradvis lønssammenpressing i arbeidsmarkedet. I industriland kan man se en korrelasjon mellom sentraliseringsgraden i fagbevegelsen og hvor egalitær lønnsfordelingen er. Jo mer sentralisert organisering, desto likere lønnsfordeling. I Sverige og Norge så dessuten den sentrale fagorganisasjonen at det ville gå utover egne medlemmer i form av økt arbeidsledighet dersom lønnsveksten ble for høy. De hadde derfor et eksplisitt mål om solidariske forhandlinger.

- Utbytting av middelklassen

Det har blitt hevdet at arbeiderklassen vant klassekampen mot kapitaleierne. Men kapitaleierne i den skandinaviske modellen tjente også på den egalitære fordelingen. I realiteten var systemet med solidarisk lønnspolitikk basert på et implisitt samarbeid mellom arbeidsgiverne og de lavtlønte. Begge parter tjente på ordningen. De som var taperne i denne ordningen var i virkeligheten middelklassen. De solidariske forhandlingene innebar at de høyt utdannede arbeiderne måtte moderere sine lønnskrav i solidaritet med de lavtlønte. Det resulterte i at middelklassen, relativt sett, fikk mindre i lønnsutbytte i de sentraliserte lønnsforhandlingene.

Middelklassen tapte relativt til de med lavest lønn, men om middelklassen tapte totalt sett på sentraliserte forhandlinger kan diskuteres. Den diskusjonen skal ikke tas opp her, men det kan nevnes at med lavere arbeidsledighet og høy vekst, som den skandinaviske modellen førte til, ble hele økonomien mer produktiv. Middelklassen fikk en relativt mindre andel av en større kake, i og med at den totale produksjonen økte. Hvilken effekt som var størst er usikkert, men det kan tenkes at også middelklassen vant på lengre sikt, til tross for at de relativt sett var tapere på kort sikt.

- Indirekte subsidiering av høyproduktive virksomheter

Ved lokale lønnsforhandlinger ville arbeiderne ha forhandlet om en andel av den enkelte bedriftens overskudd. Samtidig ville bedriftene konkurrere om den beste arbeidskraften ved å tilby høyere lønn enn andre bedrifter. Slik ville de mest produktive bedriftene ha de beste forutsetningene for å ansette de mest produktive arbeiderne, ved å tilby høyere lønn. Ved sentraliserte forhandlinger forhandles det derimot om en andel av bedriftenes samlede overskudd. Med tilnærmet lik lønn til alle arbeiderne, uavhengig av kvalifikasjoner og innsats, vil de mest produktive bedriftene få relativt sett billig arbeidskraft i forhold til hva situasjonen er med lokale forhandlinger. På denne måten ble de mest produktive bedriftene indirekte subsidiert ved innføringen av sentraliserte lønnsforhandlinger. Dette er illustrert ved figur 3.1, og argumentert for i avsnitt 3.2.3 ovenfor.

3.2.5 Fra to parts- til trepartssamarbeid

Da de sentrale lønnsforhandlingen ble innført, besto partene ved forhandlingsbordet av arbeidstakerne og arbeidsgiverne. Men etter hvert ble også myndighetene en aktiv part. De politiske myndighetene forsto at også samfunnet ville tjene på de positive konsekvensene av sentraliserte forhandlinger i arbeidslivet. At produksjonshjulene ble holdt i gang samtidig med at investeringene i nye virksomheter var høy, var verdifullt for økonomien. Dessuten virket det stabiliserende på økonomien at det ble tatt hensyn til eksportindustrien ved lønnsoppgjørene, og at det var lav arbeidsledighet. Politikerne hadde en derfor en egeninteresse i å opprettholde de sentraliserte forhandlingene.

Det var flere måter myndighetene kunne intervensere i arbeidsmarkedet. For eksempel kunne de påvirke rammebetingelsene ved å endre skatte- og valutakurspolitikken. De kunne også endre lover og regler, som å innføre tvungen lønnsnemnd. Enda en måte for myndighetene å gripe inn i lønnsforhandlingene på, var å signalisere hvilken politikk de ville føre avhengig av hvordan resultatet av lønnsoppgjøret ble.

To eksempler på trepartssamarbeid i arbeidsmarkedet var "Kleppepakken" på 70-tallet og "Solidaritetsalternativet" på begynnelsen av 90-tallet. "Kleppepakken", oppkalt etter finansminister Per Kleppe, gikk ut på å få LO til å gå med på lave lønnstillegg, mot at staten garanterte for lav prisstigning og skattelette. Man kan si at staten betalte for det gapet som LO og NAF ikke hadde klart å dekke etter forhandlingsrundene (www.norgeslexi.com, 2007). "Solidaritetsalternativet" kom som et resultat av blant annet at konkurranseevnen var blitt svekket på 80-tallet. Myndighetene forpliktet seg til å sikre en stabil valutakurs, samt å føre en stabiliserende finanspolitikk, mot lønnsmoderasjon fra LO sin side (Holden, 2000).

3.2.6 Sammenhengen mellom lønn og støtten til velferdsstaten

Velferdsstaten er også en viktig side ved den skandinaviske modellen. De sjenerøse velferdsordningene i de skandinaviske landene har en nær sammenheng med den egalitære lønnsfordelingen.

I land med skjev fordeling der majoriteten er fattige, er det ikke urimelig å vente at det vil være politisk oppslutning om en stor omfordeling av godene. De fattigste, de som har lavere inntekt enn gjennomsnittsinntekten, vil tjene på omfordeling av godene. Jo større skjevhetene i fordelingen er, jo mer vil de fattige kunne tjene på en omfordeling, relativt sett. Man kan vente at store forskjeller i inntekt før skatt vil utjevnes på sikt ved demokratiske prosesser. Tilsvarende vil man kunne tro at stor grad av lik fordeling gir lavere etterspørsel etter stor grad av omfordeling via skattesystemet i en velferdsstat.

I praksis viser det seg at det ikke fungerer slik. I Skandinavia har man stor grad av likhet, og allikevel er det stor støtte til en sjenerøs og omfattende velferdsstat. Det er dette Barth m.fl. (2003) kaller omfordelingsparadokset.

I artikkelen "Inequality, Social Insurance, and Redistribution" forklarer Moene og Wallerstein (2001) dette med at velferdsstaten fungerer som en forsikringsordning. Forsikringer er et normalt gode i den forstand at med økt kjøpekraft ønsker man mer av dette godet. I tillegg har man mer å tape, det vil si at man har større verdier å forsikre. Når de fattigste får økt inntekt, vil de også etterspørre mer av de godene som velferdsstaten tilbyr. Det private forsikringsmarkedet kan ikke dekke denne etterspørselen etter sosialforsikring. En sjenerøs velferdsstat fungerer som en forsikring, for eksempel ved at man er økonomisk forsikret mot tap av inntekt ved arbeidsledighet eller uførhet via trygdesystemet. Utgifter i forbindelse med sykdom er dekket av offentlig finansierte helsetjenester, og barn er sikret gratis utdanning og et minimum av velferd via barnetrygden. Årsaken til at man har en mer omfattende og sjenerøs velferdsstat i land som i utgangspunktet har en egalitær fordeling, er kort fortalt at flertallet av velgerne har bedre råd, samtidig som de har like stort behov for å forsikre seg mot uheldige omstendigheter.

Det kan legges til at i små åpne økonomier, som de skandinaviske, er forsikringsbehovet i større grad til stede, siden en stor grad av befolkningen lever direkte eller indirekte av eksportnæringen. Med ustabile verdensmarkeder som påvirker arbeidsmarkedet hjemme, er det et større behov for forsikringer gjennom velferdsstaten.

Hvordan velferdsgodene blir fordelt er også viktig for den politiske oppslutningen om velferdsstaten. Det er flere måter velferdsgoder kan fordeles på. Det finnes universelle ordninger der alle får, eller inntektsavhengige ordninger hvor man får etter behov.

Velferdsordninger kan også avhenge av hvor mye man har bidratt i form av skatt, eller de kan baseres på offentlig støtte til private sosialforsikringer. Det er vanlig at man har kombinasjoner av ulike ordninger.

Jeg skal vektlegge de universelle og de inntektsavhengige støtteordningene. Ordningen med inntektsavhengige støtteordninger fungerer ved at det kun er de med størst behov som får ta del i velferdsgodene. Støtteordningene retter seg direkte mot de fattigste, de som trenger velferdsgodene mest. Et eksempel kan være behovsprøvd barnetrygd. Da vil bare foreldre med inntekt under et visst nivå motta barnetrygden, mens rike foreldre ikke vil få støtte. Tilhengerne av denne typen ordning peker på at det ikke er nødvendig å bruke velferdsmidler på folk som ikke har behov for støtteordningene, og at behovsprøving vil være mer kostnadseffektivt enn om alle skal motta støtte. En negativ effekt av denne ordningen er at de som har lav inntekt eller er utenfor jobbmarkedet, og mottar støtte, kan miste tilgang til velferdsgodene hvis inntekten deres økes. De kan dermed se seg best tjent med ikke å øke arbeidsinnsatsen. Så lenge fattige er utenfor jobbmarkedet, bidrar de heller ikke til å øke statens midler til velferdsgoder.

De universelle velferdsordningene fungerer ved at alle borgere av samfunnet får ta del i godene, uavhengig av inntekt. Denne ordningen kritiseres for å være for kostbar og at den ikke rettes direkte mot fattige, men at en stor middelklasse uten spesielle behov nyter godt av godene. Tilhengerne av denne ordningen peker på at man sparer administrative kostnader ved å ikke bruke ressurser på å vurdere den enkeltes behov. Denne ordningen er også robust. I og med at det er goder som tilfaller alle, har det ingen hensikt å forsøke å jukse seg til godet ved å late som om man har et behov.

Siden alle får ta del i velferdsgodene, viser det seg i praksis at denne ordningen får bred politisk støtte i egalitære samfunn.

Spørsmålet er hvilken av velferdsordningene de fattige er best tjent med. I artikkelen "Inequality, Social Insurance, and Redistribution" viser Moene og Wallerstein (2001) teoretisk effektene av de forskjellige ordningene. De tar utgangspunkt i at velgerne er

egennyttige, og at man har en skjev fordeling av velstand i samfunnet. Etterspørselen etter velferdsgoder kommer både av et forsikringsbehov og av et behov for omfordeling.

Ved en inntektsavhengig ordning vil det, der bare de fattigste får støtte, bli liten politisk oppslutning om ordningen så lenge det er et mindretall som får velferdsgoder. Det gjelder spesielt hvis det er liten risiko for at man selv havner i den fattigste delen av befolkningen, altså de som mottar støtte. En egennyttig velger vil ha liten interesse i en støtteordning han eller hun er med på å betale for, men ikke får nytte godt av selv. Med liten politisk støtte til velferdssystemet, blir også midlene til å dele ut til de trengende færre.

Videre viser artikkelforfatterne at med velferdsgoder fordelt ved universelle ordninger, vil det alltid være et politisk flertall for støtteordningene. Det kommer av at flertallet av befolkningen er fattigere enn gjennomsnittet, som tidligere nevnt.

For at de fattigste i befolkningen skal få best utbytte av velferdsgodene, vil det paradoksalt nok lønne seg å ikke satse direkte på de fattige, men å satse på flertallet.

3.2.7 Oppsummering

Vi har sett hvordan institusjonene i arbeidsmarkedet former inntektsfordelingen. Når lønnsforhandlingene mellom arbeidsgivere og arbeidstakere er sentraliserte, får man en egalitær fordeling. Den har igjen gitt en høy vekst og bred støtte til en sjenerøs velferdsstat, som igjen gir en likere fordeling og også preferanser for like muligheter. Den skandinaviske modellen har altså en institusjonell likevekt i den forstand at den opprettholdes ved at effektene av den også gir økt oppslutning om den, via økonomiske mekanismer.

Den skandinaviske modellen har fungert som en utviklingsstrategi i Sverige og i Norge fordi den har gitt høy vekst og utvikling, og ikke minst fordi mekanismene, som har ført til mer egalitær fordeling i befolkningen, nærmest har eliminert fattigdommen i Skandinavia.

Kapittel 4 Representerer den skandinaviske modellen et alternativ for Ghana?

Den skandinaviske modellen har fordelingsmessige egenskaper som har vist seg å være positive for veksten i Skandinavia. Spørsmålet er om fattige land av i dag kan gjenta suksesshistorien til Norge og Sverige fra forrige århundre. Hva er det som må til for at det eventuelt skal være mulig? Hvilke muligheter representerer den skandinaviske modellen for Ghana? Har Ghana forutsetningene for å innføre modellen, og vil den kunne gi de ønskede resultatene?

Som nevnt i forrige kapittel, vil mange hevde at den skandinaviske modellen kun egner seg i land med en homogen befolkning, der arbeidslivet er velorganisert og byråkratiske institusjoner er velfungerende. Men den svenske og den norske befolkningen var, som tidligere nevnt, ikke spesielt homogene når det gjaldt levekår i mellomkrigstida. De gode institusjonene for å utvikle samarbeid var ikke til stede før innføringen av den skandinaviske modellen. Befolkningen hadde heller ikke en spesiell, kulturelt betinget rettferdighetssans eller spesielt altruistiske holdninger. Men var det allikevel noe unikt som gjorde at den skandinaviske modellen ble vellykket i Norge og Sverige, og de nordiske landene for øvrig?

I dette kapitlet skal jeg sammenligne situasjonen i Ghana i dag med hvordan det var på 1920- og 30-tallet i Sverige og Norge. Jeg skal sammenligne BNP per innbygger, næringsstrukturen og hvilken grad økonomien er åpen for handel med utlandet. I tillegg presenteres situasjonen i arbeidsmarkedet og inntektsfordelingen i Ghana. Kapitlet avsluttes med en drøfting av hvorvidt den skandinaviske modellen kan være en hensiktsmessig utviklingsstrategi for Ghana.

Angående tallene som omhandler Ghanas økonomi, er det stor usikkerhet. Tallene varierer en del avhengig av hvilken kilde som brukes, men jeg vil underveis henviser til hvor tallene er hentet fra.

Mange fattige land og mellominntektsland av i dag har færre arbeidskonflikter enn de skandinaviske landene hadde i mellomkrigstida. Noen av landene har også høyere BNP per innbygger, mer industrialisering og urbanisering, og også likere fordeling enn det var i Norge og Sverige da de sosialdemokratiske partiene tok over regjeringsmakten. Spørsmålet

er hvor Ghana står i forhold til de forskjellige utviklingsfaktorene, og om de kan tjene på å innføre den skandinaviske modellen eller deler av denne.

Hvis Norge og Sverige i midten av forrige århundre kunne innføre de institusjonsendringene som førte til den like inntektsfordelingen, den høye veksten og den sjenerøse velferdsstaten, så må det også være mulig for andre land i dag å gjøre tilsvarende. Er det mulig å innføre disse institusjonsendringene i Ghana?

Jeg skal først se på Ghanas bruttonasjonalprodukt.

4.1 Bruttonasjonalprodukt

Bruttonasjonalproduktet (BNP) viser verdien av alt som skapes eller produseres i et land, og brukes ofte som et mål på velstandsnivå. Man bruker ofte BNP til å studere veksten i et land, eller til å sammenligne økonomien mellom ulike land (Statistisk sentralbyrå, 2007).

I tabell 4.1 vises BNP per innbygger for Norge, Sverige og Ghana. Tall fra forskjellige år viser utviklingen av BNP per innbygger i de forskjellige landene.

Tabell 4.1

BNP per innbygger (1990 International Geary-Khamis dollars ⁴)	
Norge 1920	2 739
Norge 1930	3 627
Norge 1950	5 430
Sverige 1920	2 802
Sverige 1930	3 937
Sverige 1950	6 739
Ghana 1950	1 122
Ghana 1957	1 241
Ghana 1970	1 424
Ghana 1980	1 157
Ghana 1984	960
Ghana 1992	1 100
Ghana 2003	1 360
Kilde: http://www.ggdc.net/Maddison/	

Disse tallene viser at Ghana er fattigere enn Norge og Sverige var på 20- og 30-tallet. I 2003 hadde Ghana et nivå på BNP tilsvarende 1360 dollar pr innbygger. Til sammenligning var

⁴ Geary-Khamis dollars er korrigert for kjøpekraft, slik at én dollar har samme kjøpekraft i hvert land. Faste 1990 dollar viser reell økonomisk vekst over tid . Se eventuelt ”http://unstats.un.org/unsd/methods/icp/ipc7_htm.htm” for en utfyllende beskrivelse.

Norges BNP på 2739 dollar per innbygger i 1920, og Sverige hadde 2802 dollar per innbygger. Jeg har også valgt å vise den økonomiske utviklingen for Ghana fra før uavhengigheten og fram til 2003. Tallene viser at veksten per innbygger har vært lav, og dessuten negativ fra ca 1970 og fram til midten av 1980-tallet. Den svake veksten kan dels forklares med dårlig styring, hyppige maktovertagelser og tidvis uår som jeg skrev om i kapittel 2. I Ghana er det dessuten en stor andel av økonomien som er uformell. I følge GLSS 4, er 34,3 % av arbeidsstokken sysselsatt i uformell sektor. Uformell sektor er uregistrert økonomisk aktivitet; ofte er det små enkeltmanns- eller familieforetak med arbeidsintensiv innsats (Todaro og Smith, 2003). For eksempel forgår store deler av detaljhandelen i Ghanas hovedstad i trafikken. Selgere bærer alle slags varer på hodet og selger til trafikantene. Det er vanskelig å si hvor stor andel uformell sektor utgjør av total verdiskapning. Tallene er usikre, men hvis man antar at uformell sektor har lik verdiskapning per innbygger som økonomien for øvrig, vil BNP per innbygger i Ghana i 2003, inkludert uformell sektor, tilsvare 1826 dollar.

Generelt er det knyttet visse svakheter til bruk av BNP for å sammenligne økonomien i to forskjellige land eller over tid. BNP består av aggregerte størrelser og innbærer forenklinger som gjør tallene usikre. Hvilke komponenter BNP består av kan også variere mellom forskjellige land. Eksempelvis kan omsorgsarbeid være registrert i Norge, og inngå i BNP, mens samme type arbeid i Ghana ikke er registrert, og er dermed ikke en del av landets BNP. Videre er ofte fattige land preget av en stor uformell sektor i byene. BNP forteller heller ikke om hvordan fordelingen er mellom fattige og rike innenfor økonomien, eller om hvor mye arbeid som er lagt inn i verdiskapningen, altså hvor effektiv produksjonen er.

4.2 Næringsstruktur

Hvordan næringsstrukturen er satt sammen kan også være av betydning for om den skandinaviske modellen er en relevant utviklingsstrategi. I Norge var det mange som levde av jordbruk og fiske tidlig på 1900-tallet, men industrien var i vekst. I utformingen av de sentrale lønnsforhandlingene i Sverige og Norge spilte industrien en sentral rolle. Det at fagforbundet som representerte jern og metallarbeiderne var en relativt stor gruppe i LO, var viktig for at det ble tatt hensyn til konkurranseutsatt sektor i lønnsforhandlingene. Det er vanskelig å si om man hadde fått de samme resultatene med en annen næringsstruktur. Maktforholdene innenfor LO ville vært annerledes, og andre krefter ville jobbet for å oppnå

best mulig resultater for sin gruppe. På den annen side kan man ikke utelukke at det er mulig å få til gode resultater med et annet utgangspunkt. Det er verdt å bemerke at jordbrukssektoren i Norge ikke var rettet mot eksport, mens jordbrukssektoren i Ghana i større grad er konkurranseutsatt.

I tabell 4.2 vises hvordan næringsstrukturen var i Sverige og Norge i tiden den skandinaviske modellen ble etablert, og hvordan den er i Ghana i dag.

Tabell 4.2

	Jordbruk og fiske	Industri	Tjenester
Norge 1930	16,7	30,4	52,9
Norge 1960	9,0	32,4	58,6
Sverige 1930	14,3	39,6	46,1
Sverige 1950	12,1	44,9	43,0
Ghana 2000	36,0	25,4	38,6
Kilde: Statistisk sentralbyrå (2007) og Verdensbanken (2007)			

Tallene viser at jordbrukssektorens andel av BNP ble redusert i både Norge og Sverige, mens industrisektorens andel gikk opp i begge land. Tjenesteytende sektor gikk opp i Norge, mens i Sverige gikk denne sektoren relativt sett ned som andel av BNP.

I Ghana er jordbrukssektoren en stor andel av BNP. Kakao har nå gått forbi gull som den mest valutainnbringende eksportartikkelen. I tillegg er trevarehandel en viktig eksportnæring. Jordbrukssektoren i Ghana utgjør 36 % av BNP, men om lag 54 % av Ghanas befolkning er ansatt i denne sektoren. På landsbygda er andelen ca 70 % (GLSS 4). Dette reflekterer også ulikheten i inntekt mellom sektorer, og mellom bygd og by. Industrien står for 25,4 % av verdiskapningen i Ghana, mens tjenesteytende sektor står for ca 38,6 %. Både industrien og tjenesteytende sektor er i vekst i Ghana, og det er sannsynlig at disse vil vokse som andel av BNP i forhold til jordbruket (EIU, 2006).

Mange er sysselsatt i jordbrukssektoren som drives på tradisjonelt vis. Ved en kombinasjon av modererte lønnskrav i industrien og mer moderne drift av jordbruket, vil det kunne være mulighet for vekst og utvikling i økonomien i Ghana.

4.3 Sysselsetting

Hvor store andeler de forskjellige næringene er av BNP, forteller oss ikke om hvor mange som er sysselsatt i de ulike sektorene. Arbeidernes situasjon og organisering i Sverige og Norge var en viktig side ved utviklingen av den skandinaviske modellen. Den brede organiseringen var en forutsetning for utviklingen av samarbeidet mellom partene i arbeidsmarkedet. I dette avsnittet vises noen sider ved sysselsettingen i Ghana. Avsnittet tar for seg hvor stor andel av arbeidsstokken som er sysselsatt i forskjellige sektorer, arbeidsledighet, uformell sektor, og kort om fagorganisasjonens historie i Ghana.

I følge GLSS 4, består arbeidsstokken av 8,3 millioner arbeidere. Disse er i aldersgruppen 15 – 64 år. Det rapporteres at arbeidsledighet er et signifikant problem i urbane områder, men at det ikke er et alvorlig problem i rurale områder. I rapporten er det antatt 8,2 % arbeidsledighet i Ghana, og 13,4 % i urbane strøk. Antagelig er reelle tall for undersysselsettingen i Ghana noe høyere. Disse tallene er basert på en spørreundersøkelse, der respondentene har svart på om de har deltatt i lønnet eller ulønnet arbeid i løpet av de siste syv dagene. 17,2 % av de som er registrert som arbeidende er ulønnet i familiebedriften eller på familiegården. Dessuten rapporterer 34,3 % av de spurte at de jobber i privat, uformell sektor. I byene er tallet 55,3 % i uformell sektor. Totalt i Ghana er det 6,2 % som jobber i en statseid bedrift og 7,5 % i en privat, formell bedrift.

I en artikkel utgitt av Den internasjonale arbeidsorganisasjonen, ILO, rapporteres det om at jordbruk, skogbruk og fiske står for omtrent 60 % av total sysselsetting, mens detaljhandelen står for 21 % . Bare 5 % arbeider i industriell produksjon, og omlag 10,2 % av arbeidsstokken er i servicesektoren. Resten befinner seg i bygg og anlegg (2%), transport og kommunikasjon (1,7%), gruvearbeid (0,3 %), finans, eiendom og forsikring (0,3 %) og engrossalg (0,5%) (Anyemedu, 2000).

Den formelle organiseringen av arbeidskraften i Ghana kan spores tilbake til 1941, da de første arbeidsorganisasjonene i Ghana ble registrert. I 1945 ble paraplyorganisasjonen Trade Union Congress (TUC) stiftet. TUC var nært knyttet til det politiske partiet som var ledet av Kwame Nkrumah, Ghanas første statsminister. Arbeidsorganisasjonen ble nærmest sett på som en fløy av det politiske partiet. Det var dessuten obligatorisk for alle statstjenestemenn å være organisert i TUC. Da en ny regjering med et motstridende parti ble valgt inn i regjeringen i 1969, skapte de nære båndene mellom TUC og det tidligere regjeringspartiet problemer. I 1971, da regjeringen fryktet storstreik, knuste de fagorganisasjonen og beslagla

alt som var i fagorganisasjonens eie, inkludert bygninger. De endret også lovverket, med argumentasjon om å beskytte arbeidernes rettigheter til å velge fritt hvordan de ville organisere seg, og på bakgrunn av at TUC ble kritisert for sin monopolstatus. I 1972, under det nye militære regimet, ble TUC gjenopprettet.

Da strukturtilpasningsprogrammene ble innført på 80-tallet, ble valutarestriksjoner og tollbarrierer på import redusert. Det førte til større tilgang på råvarer, og dermed økte sysselsettingen kraftig de første årene med strukturtilpasningsprogrammer. Men etter hvert, da rasjonaliseringen av spesielt offentlig sektor ble satt i gang, fikk man en drastisk reduksjon i antall sysselsatte. I perioden fram til 1991 ble 73 000 statsansatte og endatil 100 000 fra "Ghana Cocoa Board" sparket for å effektivisere økonomien. I tillegg mistet også mange i privat sektor jobbene sine. En del av reformen har også handlet om å begrense lønnsøkningene til arbeiderne. Det har vært begrunnet med at man ønsker å begrense inflasjonen og å trekke til seg investeringer fra utlandet. Men lønnsmoderasjonen har gjeldt for de nederst på lønnsstigen. I en undersøkelse vises det at reallønnen til ledere har økt med 30 % fra 1992 til 1994, og lønnen til salgspersonell har økt med 46 %. Samtidig har reallønnen til produksjonsarbeidere og lærlinger gått ned med henholdsvis 13 % og 56 %.

Av positiv utvikling i arbeidsmarkedet kan det nevnes at det i 1985 ble opprettet et rådgivende forum, bestående av medlemmer fra TUC og andre fagorganisasjoner. Dette rådet skulle ikke ha til hensikt å forhandle med arbeidsgivere, men å skape en bedre atmosfære for forhandlinger mellom partene. Rådet er også representert i en komité som gir råd til Arbeidsdepartementet i Ghana. I tillegg er det opprettet et trepartisamarbeid, hvor dette rådet også er representert.

I de senere årene har fagorganisasjonen arbeidet for å øke medlemsmassen blant høyt utdannede og folk i høyere stillinger, og også blant arbeidere i uformell sektor og kvinner som er underrepresentert i fagorganisasjonene (Anyemedu, 2000).

De fleste er sysselsatt i jordbruk og skogbruk i Ghana. Antall sysselsatte i industrien er relativt liten. Det er dessuten relativt høy arbeidsledighet og store lønnsforskjeller i arbeidsmarkedet. Gjennom historien har fagorganisasjonen hatt et varierende forhold til myndighetene, noe som til tider har skapt turbulens. Med et bedre samarbeid mellom partene i arbeidsmarkedet kan man øke mulighetene for stabil vekst og utvikling i Ghana.

4.4 Inntektsfordeling

Fordelingen i Norge og Sverige før innføringen av den skandinaviske modellen var svært skjev, noe som ble tatt opp i kapittel 3.2 om den skandinaviske modellen som utviklingsstrategi. Gjennom sentraliserte lønnsforhandlinger fikk man en egalitær fordeling som hadde ringvirkninger i økonomien, i form av høy vekst og utvikling i industrien, og en sjenerøs velferdsstat. Det er i den sammenhengen interessant å se hvordan fordelingen er i Ghana. Dersom inntektsfordelingen er svært skjev, er det trolig at landet kan tjene på en mer sammenpresset lønnsfordeling, som i den skandinaviske modellen.

I følge FN hadde i Ghana i 1998-99 den fattigste desilen 2,1 % av forbruket, mens den rikeste desilen hadde 30,0 %. I forhold til forbruk var med andre ord de 10% rikeste nesten 15 ganger rikere enn de fattigste 10 %. Gini-koeffisienten var på 0,41.

GLSS 4 viser dessuten store regionale forskjeller. 65,4 % av husholdningene i den fattigste regionen er blant de fattigste 20 % av befolkningen i Ghana. Mens i den rikeste regionen befinner 60,9 % av husstandene seg blant de 20 % rikeste i befolkningen. Forskjellene blir enda mer dramatiske når man tenker på at husholdningene i den fattigste regionen i gjennomsnitt består av 5 personer, mens i den rikeste består av 3,7. I den rikeste regionen er gjennomsnittlig årlig forbruk 1.883.000 cedis per person. I den fattigste er det tilsvarende tallet 352.000 cedis. Det tilsvarer 5,35 ganger høyere forbruk i den rikeste regionen i forhold til i den fattigste.

Individuelle inntektsforskjeller var mer ekstreme. Den fattigste desilen hadde i gjennomsnitt 18.000 cedis i årlig inntekt, mens den rikeste desilen hadde 2.702.000 cedis. De som hører til i den rikeste desilen tjener altså 150 ganger mer enn de som er i den fattigste desilen.

Forskjellene i inntekt var altså større enn forskjellene i forbruk. Det kan komme av at storfamilien fordeler inntektene innad i familien. Det er altså en privat omfordeling av inntekten. I tillegg er det sannsynlig at de rikeste sparer en del av inntekten. I GLSS 4 var Gini-koeffisienten på forbruk 0,43, mens Gini-koeffisienten på inntekt viste 0,60.

Det er altså store forskjeller mellom fattige og rike i Ghana. Forskjellene finnes både innenfor samme region, og spesielt i byene, men det er også store regionale forskjeller. En mer egalitær fordeling vil kunne redusere antall fattige. I tillegg er det et viktig poeng at dersom man i Ghana kan få en tilsvarende effekt som i Skandinavia, vil en mer egalitær fordeling gi høyere vekst og utvikling i Ghana generelt.

4.5 Åpenhet

At de skandinaviske landene hadde en åpen økonomi, var en viktig forutsetning for hvordan utformingen av den skandinaviske modellen ble. Nettopp fordi så store deler av økonomien var utsatt for konkurranse fra utlandet, var det viktig å sikre konkurranseevnen i eksportindustrien ved å sørge for at lønnsveksten ikke ble for høy. Fordi en åpen økonomi er mer utsatt for konjunktursvingninger utenfra, har man større behov for mekanismer som virker stabiliserende enn en mer lukket økonomi. Den skandinaviske modellen har egenskaper som virker stabiliserende. Modellen tar både hensyn til konkurranseutsatt sektor i lønnsforhandlingene, og dessuten er sysselsettingsnivået stabilt høyt siden lønnsveksten er moderat.

Tabell 4.3 viser hvor stor grad av åpenhet det var i Norge i 1950, og hvor åpen økonomien i Ghana er i dag.

Tabell 4.3

	Åpenhet – total handel som andel av BNP – gjeldende priser.
Norge 1950	71.21
Norge 2000	76.05
Ghana 1995	57.31
Ghana 2000	95.86
Ghana 2003	77.59
Kilde: Penn world Tables	

Tallene viser at Ghana, i likhet med Norge, har en relativt åpen økonomi.

Men samtidig viser tallene for Ghana store svingninger i handelen med utlandet, mens forholdene i Norge er mer stabile. I Ghana varierte eksport og import som andel av BNP mellom 57,31 % i 1995 og 95,86 % i 2000. Som nevnt tidligere er mye av økonomien basert på eksport av råvarer som kakao, gull og trelast. Prisene på råvarer er mer ustabile enn industrivarer, og total produksjon kan variere mye fra år til år siden produksjonen er avhengig av gode klimatiske forhold.

Innføring av den skandinaviske modellen kan ha positive effekter på stabiliteten i Ghanas økonomi ved å ta hensyn til konkurranseutsatt sektor. Dersom en likere lønnsfordeling fører til nye investeringer i industrien, kan Ghana bli mindre avhengig av råvareeksport og samtidig mindre avhengig av import av industrivarer, noe som også kan bidra til en mer stabil økonomi i landet.

4.6 Er den skandinaviske modellen et alternativ for Ghana?

Som Skandinavia på 1920- og 30-tallet er Ghana et fattig land. Den største sektoren i Ghanas økonomi er jordbrukssektoren, men industrien er i vekst. Forskjellene mellom fattige og rike er også store, og det er relativt stort overskudd på tilbud av arbeidskraft. Dessuten er Ghana en åpen økonomi som er avhengig av inntektene fra kakao, gull og andre eksportartikler. Likhetene med hvordan situasjonen var i Norge og Sverige på begynnelsen av forrige århundre er mange. Ghana har dessuten et høyt nivå av politiske rettigheter, altså et relativt velfungerende demokrati, som er en viktig forutsetning for den skandinaviske modellen. Dersom man antar at mekanismene kan virke på samme måte i Ghana som i Skandinavia, vil man ved bred organisering i arbeidslivet og sentraliserte lønnsforhandlinger få en gradvis sammenpressing av lønnsfordelingen. I kombinasjon med vekst i industrien, vil det føre til økt sysselsetting i industrisektoren og også økte nyinvesteringer i denne sektoren. Man kan se for seg at økt sysselsetting vil føre til redusert arbeidsledighet, og også sysselsatte noen arbeidere fra jordbrukssektoren. Redusert arbeidsledighet og økte lønninger for de med lavest inntekt vil kunne føre til økt kjøpekraft. Det vil igjen gi positive ringvirkninger til handelsstandene og produsenter av matvarer. Kanskje vil man også kunne få økte investeringer i jordbrukssektoren, som vil føre til mer effektiv produksjon av jordbruksvarer, og mindre behov for arbeidskraft i denne sektoren. Man vil da få en reallokering av arbeidskraften fra jordbrukssektoren til industrien. Økt kjøpekraft vil også kunne øke etterspørselen etter velferdsgoder som helse, utdanning og trygd. Med et velfungerende demokrati vil det være mulig at det på sikt utvikles et bedre velferdssystem enn det man har i dag, der økonomisk trygghet i stor grad er basert på at man tar vare på hverandre innenfor storfamilien.

Det er vanskelig å spå hvordan utviklingen vil bli i Ghana i fremtiden. Mange mekanismer spiller inn, og selv om det er lett å peke på likheter mellom dagens Ghana og fortidens Skandinavia, er det også mange elementer som skiller. Blant annet var eksportnæringen i Skandinavia industribasert, mens den i Ghana er basert på jordbruk og mineraler. I tillegg til at det er store økonomiske forskjeller i den ghanesiske befolkningen, er det også forskjeller i forhold til stammetilhørighet, språk og religion. Det kan gjøre det vanskeligere å få ulike grupper til å samarbeide, selv om ghanesiske myndigheter har lagt vekt på å tone ned de etniske forskjellene. Nabolandene til Ghana er også fattige land, og noen av dem er politisk ustabile og har vært preget av krig og store konflikter.

Verdensøkonomien ser dessuten annerledes ut i dag enn for om lag 80 år siden. Blant annet er både finansiell kapital og arbeidskraft mye mer mobil i dag enn den var da den skandinaviske modellen ble innført i Sverige og Norge. I Ghana er det mange som ønsker å emigrere for å få en høyere inntekt. Det er derfor en stor utfordring for Ghana å beholde kvalifisert arbeidskraft, som ingeniører og helsepersonell, i landet.

Hvordan disse forskjellene spiller inn på utviklingen av Ghanas økonomi er vanskelig å si. Det er allikevel grunn til å være optimist på vegne av den skandinaviske modellen som utviklingsstrategi i Ghana. Det er mange fattige mennesker i Ghana. Dersom den skandinaviske modellen, ved hjelp av en likere lønnsfordeling, kan bidra til at flere kommer ut av fattigdommen, vil Ghana uansett være tjent med det. Ingen er tjent med at noen mennesker lever i ekstrem fattigdom, og ikke får anledning til å bidra til fellesskapet på best mulig måte.

Kapittel 5 Fra konflikt og underutvikling til samarbeid og utvikling

Forrige kapittel handlet om den skandinaviske modellen, og jeg viste at denne modellen har vært gunstig for vekst og utvikling i Norge og Sverige. Spørsmålet er om Skandinavia er et særskilt unntak, eller om de skandinaviske erfaringene representerer et alternativ for Ghana og andre utviklingsland som strever med å få fart i sin utvikling? Jeg viste at den skandinaviske modellen kan være en hensiktsmessig vei til utvikling for Ghana. Grunnen er blant annet at det er en åpen økonomi med et forholdsvis godt utdanningsgrunnlag i befolkningen. Ghana har et relativt bra nivå på sivile og politiske rettigheter. Det er høy økonomisk vekst, og også vekst i industrien og i tertiær sektor. Samtidig eksisterer det store forskjeller som er til hinder for utviklingen. Dette er årsaker som gjør at den skandinaviske modellen er verdt å vurdere for Ghana. Men hvordan kan Ghana implementere den skandinaviske modellen? Hvordan kan man gå fra en samfunnsstruktur med store forskjeller og en alles kamp mot alle til en samarbeidsløsning der kollektivet tjener på at enkeltgrupper ikke opptrer egoistisk?

Historien viser svært varierende forhold mellom fagorganisasjonen, arbeidsgiverne og myndighetene, og sistnevnte har liten troverdighet med tanke på å være en garantist for gode avtaler mellom partene. Hvordan kan folk i et land hvor korrupsjon er vanlig og forventet, og der tilliten til myndighetspersoner er lav, begynne å samarbeide og stole på hverandre? Det er lett å peke på at konflikter er negativt for et lands vekst og utvikling, men å finne veien til samarbeid mellom parter som ikke har tillit til hverandre er heller vanskelig.

I dette kapittelet vil jeg bruke spillteori for å illustrere problemene med å gå fra konflikt til samarbeid. I mangelen på litteratur om denne overgangen i Norge, vil jeg belyse hvordan det skjedde i Sverige ved å ta utgangspunkt i arbeidet av den svenske statsviteren Bo Rothstein. Samtidig vil jeg kort nevne noen norske paralleller. Kapittelet avsluttes med å peke på noen forhold som kan være viktige for å få til en overgang fra konflikt til samarbeid.

Et spill er en situasjon der to eller flere aktører møtes. Aktørene (heretter spillerne) har flere mulige handlingsstrategier, og utfallene de forskjellige spillerne får avhenger av både egne og andres valg. Det forutsettes at spillerne er rasjonelle. Med det menes at hver av spillerne vil velge den strategien som gir best utfall for en selv. I tillegg forutsettes det at spillerne antar at de andre spillerne også er rasjonelle.

Et spill kan ha en, flere eller ingen løsninger. For å finne løsningen i et spill, må man se på de mulige utfallene hver spiller kan få. Med utgangspunkt i et spill med to spillere som hver har to handlingsstrategier, må man finne spillernes optimale valg av egen strategi. For hver av de mulige strategiene den første spilleren kan velge, må man vurdere hvilken av de to mulige strategiene som optimerer den andres utbytte. Tilsvarende må man vurdere hvilken strategi som vil gi det beste utfallet for den første spilleren, gitt de to ulike strategimulighetene til den andre spilleren. En løsning for spillet er når ingen av spillerne vil ønske å endre strategi, gitt den andre spillerens strategivalg. En slik løsning kalles en Nash-likevekt.

Generelt kan man si at det i samfunnet kontinuerlig pågår ulike spill. Ens valg av handlinger har innvirkning på andres situasjon, og omvendt. En enkeltpersons handlingsvalg vil sjelden ha stor innvirkning på andre i samfunnet, men i sum utgjør alles handlinger store forskjeller i hva et samfunn i fellesskap kan utrette. Når noen for eksempel snyter på skatten, blir det mindre skatteinntekter til å dekke offentlige utgifter, eventuelt at skatteinntektene dekkes ved at andre borgere får en større skattebyrde.

Det finnes mange typer spill.⁵ Jeg skal bruke det såkalte koordineringsspillet for å illustrere konfliktsituasjonen som preget arbeidsmarkedet i de skandinaviske landene på 20- og 30-tallet.

Figur 5.1 Koordineringsspillet

	<i>Spiller 2</i> Samarbeide	<i>Spiller 2</i> Ikke-samarbeide
<i>Spiller 1</i> Samarbeide	A, A	D, B
<i>Spiller 1</i> Ikke-samarbeide	B, D	C, C

Det som kjennetegner koordineringsspillet er at spillerne ikke har noen dominante strategier, dvs. at det ikke er en strategi som er bedre, uavhengig av hva den andre spiller. Når spillerne

⁵ Se for eksempel Varian (2003) eller Fudenberg og Tirole (1991) for en oversikt og forklaring av disse.

har rene strategier, dvs. når man antar at spillerne kan velge strategi bare én gang, fører det til at spillet har to Nash-likevekter. Alternativt, med blandede strategier, har spillet én Nash-likevekt. Blandede strategier er når spillerne kan anta at den andre spilleren velger strategi med en gitt sannsynlighet. Det skal jeg se nærmere på i forbindelse med risikodominante likevekter senere i kapitlet. I spillet over er $A > B > C > D$. Hvis spiller 1 velger strategien "samarbeide", vil spiller 2 få A ved å velge "samarbeide" og B ved å velge "ikke-samarbeide". A er bedre enn B, altså vil spiller 2 velge samarbeide. Hvis spiller 1 velger strategien "ikke-samarbeide", vil spiller 2 få D ved å velge "samarbeide" og C ved å velge "ikke-samarbeide". C er bedre enn D, og derfor velger spiller 2 også "ikke-samarbeide" i dette tilfellet. Siden spillet er symmetrisk, gjelder det samme resonnementet for spiller 1 sine valg, gitt hvilken strategi spiller 2 bruker. Vi ser at det beste utfallet for begge parter er når begge samarbeider og resultatet blir (A, A). Da vil ingen av spillerne ha preferanser for å endre strategi. Men i koordineringsspillet finnes en likevekt til, nemlig (C, C). Også med dette utfallet er det ingen av spillerne som vil endre strategi, gitt den andre spillerens strategivalg.

Om man i et samfunn havner i den gode eller den dårlige likevekten, kan da avhenge av historiske og kulturelle forhold.

Det er flere grunner til å velge koordineringsspillet som bilde på situasjonen som skal illustreres. For det først ligner situasjonen, ved at de mulige strategivalgene partene hadde var enten å samarbeide eller å gå til konflikt. For det andre var konfliktløsningen stabil i den forstand at den var varig, og at den var vanskelig å komme ut av når man først hadde et eksplisitt mål om å komme til en samarbeidsløsning. Det tredje poenget jeg vil trekke fram, er at det ser ut til at samarbeidsløsningen også var en stabil løsning. Da den først var etablert, var det ingen av partene som så seg tjent med å bryte samarbeidet.

Spillet nedenfor er ment å illustrere noen viktige trekk ved arbeidsmarkedet i Skandinavia på begynnelsen av forrige århundre. Spillerne er arbeidstakerne på den ene siden og arbeidsgiverne på den andre siden. Partene kan velge mellom to mulige handlingsstrategier. Enten kan de "samarbeide", dvs. inngå kompromiss med den andre parten, og akseptere et forslag om lønn og arbeidsvilkår, eller de kan velge "ikke samarbeide", dvs. gå til konflikt, som vil bety å streike for arbeidstakerne og starte lockout for arbeidsgiverne. Utfallene av de ulike kombinasjonene av strategivalg vises i spillmatrisen i figur 5.2. Arbeidstakernes utfall

står til venstre i hver rute. Tallene er ment å indikere hvordan partene kan tenkes å rangere de ulike utfallene.

Figur 5.2 Arbeidsmarkedet

	<i>Arbeidsgiver</i> Samarbeide	<i>Arbeidsgiver</i> Ikke-samarbeide
<i>Arbeidstaker</i> Samarbeide	4, 4	0, 3
<i>Arbeidstaker</i> Ikke-samarbeide	3, 0	1, 1

Arbeidsmarkedet i Norge ved inngangen til 1930-tallet kan karakteriseres ved at partene befant seg i den dårlig likevekten (1, 1). Utfordringen lå dermed i å komme seg til den gode likevekten (4, 4). Hvordan maktet de det? Denne overgangen fra den dårlige likevekten til den gode er også en av de store utfordringene som møter fattige land av i dag, hvis de ønsker å ta i bruk den skandinaviske modellen som samfunnsmodell.

Jeg har ikke greid å finne litteratur som omhandler selve overgangen fra konflikt til samarbeid i Norge. Men den svenske statsviteren Bo Rothstein (2005) har forsøkt å analysere hvordan dette skjedde i Sverige. Som i Norge var det også i Sverige mange konflikter i arbeidsmarkedet. Både streiker og lockouter ble hyppig brukt som maktmidler for å oppnå aktørenes krav. Fra 1890 til midten av 1930-tallet gikk flere arbeidsdager bort til konflikter enn det som ble brukt til produksjon (Rothstein 2005). Konfliktene mellom klassene var intense og ofte voldelige. Det er ikke vanskelig å skjønne at dette var kostbart både for arbeidsgiverne og for arbeidstakerne, men på en måte viste de mange konfliktene vei ut av den vanskelige situasjonen. Begge partene i konflikten innså at det var mye å tjene på å løse konfliktene på en fredelig måte. På slutten av 20-tallet forsto lederne av fagorganisasjonene at klassekamp ikke var eneste måten å forbedre arbeidernes kår på. For eksempel uttalte LO's generalsekretær i 1926:

"Wages - I'm talking about real wages – can, in the long run, only be increased if improved methods of production and economic organization create the necessary conditions... To think that the influence of the unions exclusively can decide the wages is as wrong as when the rooster believes that the sun rises because of his

crowing. If the unions can arrange so that at every point in time, the workers will receive what they are entitled to from the production, then they have fulfilled every reasonable claim.”

På grunn av de mange, og ofte forlengede, konfliktene i arbeidsmarkedet i Sverige på 1920-tallet, var det liten tillit mellom partene. De hadde liten tiltro til motparten når det kom til deres intensjoner på lang sikt. Det er heller ikke vanskelig å forstå. De radikale marxistene blant arbeiderne hevdet at kapitalistene var overflødige og at deres eksistens i sin natur var urettferdig. De mente at ved en fremtidig sosialistisk organisering av produksjonen, ville kapitalistene være en saga blott. Samtidig opplevde fagorganisasjonen det som problematisk å samarbeide med en bedriftsledelse som ikke anerkjente dem som en legitim og verdig forhandlingspartner. Til tross for problemene innså de at konfliktene var unødvendig kostbare. For uansett hvor bitre konfliktene var, og hvor ladet de var med ideologiske motsetninger, så kom de stridende partene til slutt til en avtale – inntil neste gang det oppsto en arbeidskonflikt. Spesielt virket konfliktene irrasjonelle fordi lederne i begge fløyer innså at de ville måtte komme til en kompromissløsning før eller siden. Før ville være mindre kostbart enn siden. Tanken om å komme til enighet uten de kostbare stridighetene gang på gang begynte å slå rot hos mange, både i bedriftsledelsen og hos de fagorganiserte.

Kostnaden besto først og fremst, for begge parter, av å kompensere bedriftene og arbeiderne for tapt inntekt. Dernest førte stans i produksjonen til lavere overskudd for bedriftene til å betale lønninger av. I løpet av 20-tallet og begynnelsen av 30-tallet, vokste også fagorganisasjonene. På midten av 30-tallet hadde de mer enn 600 000 medlemmer. En så stor arbeiderorganisasjon måtte arbeidsgiverne nødvendigvis ta hensyn til. Dessuten – mer indirekte – var konfliktene årsak til et dårlig arbeidsmiljø. Fiendskap mellom partene og motvilje mot ledelsen, gjorde at man ikke ytet sitt beste på arbeidsplassen. Produksjonen hadde på denne tiden også blitt ganske teknologisk, og var derfor avhengig av visse grupper av arbeidsstokken. Når arbeidsgiverne brukte noen få arbeidere som streikebrytere, ble motviljen mot arbeidsgiverne enda større.

De stridende partene hadde heller ikke sikker informasjon om hvor sterke deres motstandere var. Usikkerheten var derfor stor om hvor høye kostnader konfliktene ville påføre dem. Det ville lønne seg for begge parter å opprette et system for fredelige forhandlinger, men det var heller ikke uproblematisk. Hver av partene hadde liten eller ingen tillit til at den andre parten var interessert i et samarbeid, og forventet at den andre når som helst ville bryte

avtalen. De negative forventningene om den andre parten var basert på erfaring. All tidligere erfaring pekte i retning av at den andre parten var stridslysten, og hadde liten interesse i å inngå kompromiss – spesielt siden de visste at disse forventningene var gjensidige.

Arbeidsmarkedet i Sverige befant seg altså i den dårlige likevekten. Det var ingenting å tjene på å velge å samarbeide så lenge den andre parten ikke samarbeidet. Tidligere erfaring bygde på konflikter, og forventningene om at den andre parten ville velge å samarbeide var lave.

Troverdigheten til spillerne er derfor en viktig side ved spillet. Hvis troverdigheten til en eller begge av spillerne er lav, vil det være vanskeligere å gå fra konfliktløsningen til samarbeidsløsningen.

I spilleksempelen ovenfor er Nash-likevekten der begge samarbeider en paretoforbedring, i forhold til den hvor ingen samarbeider. Begge parter har mye å tjene på å inngå samarbeid. Spillerne vil kunne oppnå 4 i stedet for 1. Det er en klar forbedring som ingen av partene taper på. Dessuten, hvis man har etablert en samarbeidsløsning, er det liten fare for at den andre parten vil endre strategi, siden det vil medføre tap. Så hvorfor samarbeidet de ikke? Som nevnt ovenfor, lå det historiske årsaker til grunn for hvilke forventningene partene hadde til hverandre. Fordi man hadde grunn til å forvente at den andre parten ikke ville samarbeide, lå det en risiko i å velge å samarbeide selv. Man risikerte at man var den eneste som valgte å samarbeide, og kunne derfor ende opp med det verst tenkelige utfallet. I spillet over er det dårligste resultatet 0. For å sikre seg mot det verste, valgte partene å ikke samarbeide.

Spillerne har ikke full informasjon om kostnadene, risikoviljen og betalingsvilligheten til den andre spilleren. For eksempel vet ikke fagorganisasjonen hvor store tap arbeidsgiverne lider i en konfliktsituasjon. Heller ikke arbeidsgiverne vet hvor kostbart det er for arbeiderne å gå til streik eller eventuelt bli utsatt for lockout. I tillegg er det usikkerhet i forhold til hvor mye midler partene har til å stå i konflikten. For eksempel er det viktig for fagforeningen at arbeidsgiverne ikke kjenner til hvor stor streikekassa deres er.

For å ta hensyn til usikkerheten og mangelen på troverdighet spillerne i mellom, kan koordineringsspillet utvides med å tillegge de ulike utfallene en sannsynlighetsverdi. Partene kan da ta hensyn til forventningene som knyttes til de andres valg. Ved å anta en sannsynlighet for at den andre parten samarbeider, kan man for hver av spillerne regne ut

forventningsverdien for de forskjellige utfallene. Det er dette som kalles blandet strategi. Spillerne vil da velge den strategien som gir høyest forventet verdi. Ved bruk av blandet strategi, vil man kun få én Nash-likevekt.

Spillet i eksempelet over skal jeg nå bygge ut med risikodominante likevekter.

V er forventet gevinst av spillerens valgte strategi. Sannsynligheten for at den andre spilleren samarbeider er p . Sannsynligheten for ikke-samarbeid er $1-p$. Forventet verdi av å velge samarbeid blir da:

$$V(s) = p \cdot 4 + (1-p) \cdot 0$$

Forventet verdi av ikke-samarbeid blir:

$$V(i) = p \cdot 3 + (1-p) \cdot 1$$

Siden spillet er symmetrisk, gjelder ligningene over for begge partene. Vi ser at den strategien som gir høyest forventet verdi, avhenger av sannsynligheten p og av størrelsen på utfallene. I hvor stor grad man er villig til å ta en høy risiko vil også spille en rolle. Jeg skal ikke gå videre inn på risikovillighet her, men anta at spillerne er nøytrale i forhold til risiko. Videre forutsetter jeg, som tidligere, at spillerne er rasjonelle, og de vil da velge den strategien som gir høyest forventet gevinst. Forventet gevinst ved samarbeid er større enn forventet gevinst ved ikke samarbeid dersom $V(s) > V(i)$, som gir

$$p \cdot 4 + (1-p) \cdot 0 > p \cdot 3 + (1-p) \cdot 1$$

$$4p > 2p + 1$$

$$p > \frac{1}{2}$$

I dette eksempelet betyr det at hvis sannsynligheten p er større enn $\frac{1}{2}$, så vil strategien samarbeid gi høyest forventet utbytte. Er p mindre enn $\frac{1}{2}$, vil ikke-samarbeid gi høyest forventet utbytte.⁶ Basert på de erfaringene partene i arbeidsmarkedet hadde, regnet de det som lite sannsynlig at den andre parten ville velge samarbeid. p -verdien var lav hos begge

⁶ Det er viktig å merke seg at den forventede verdien er lik når p er lik $\frac{1}{2}$ ikke gjelder generelt. Ved hvilken sannsynlighetsverdi forventningsverdiene er like vil endre seg hvis utfallsverdiene endrer seg.

parter. For å unngå å stå igjen som taper med det dårligste tenkelige utfallet, valgte de derfor ikke-samarbeid.

Som eksempel antar jeg at partene i arbeidsmarkedet anså sannsynligheten for at den andre parten ville samarbeide til $\frac{1}{4}$.

Forventet gevinst av å samarbeide vil da bli:

$$V(s) = \frac{1}{4} \cdot 4 + \left(1 - \frac{1}{4}\right) \cdot 0 = \underline{1}$$

Forventet gevinst av å ikke samarbeide vil bli:

$$V(i) = \frac{1}{4} \cdot 3 + \left(1 - \frac{1}{4}\right) \cdot 1 = \underline{\frac{3}{2}}$$

Vi ser at forventet gevinst ved å ikke samarbeide er høyere enn forventet gevinst ved samarbeide. Som tidligere nevnt gjelder dette for begge spillerne siden spillet er symmetrisk. Dette fører til at man havner i konfliktløsningen. I denne situasjonen har ingen av spillerne preferanser for å endre strategi, gitt hvilken strategi den andre parten har valgt. Konfliktløsningen er da en Nash-likevekt. Forventet utfallsverdi avhenger altså av troverdigheten til den andre motspilleren, av hvor mye tillit partene har til hverandre. Problemet er jo da, som tidligere nevnt, erfaringen man baserer sin tillit på. I de Skandinaviske landene forsto begge partene at det ville vært en fordel om man kunne slette minnene om den tidligere bitre erfaringen med uforsonlige konflikter. Men det er ingen måte man faktisk kan gjøre dette på – selv om det er ønskelig for alle parter.

Siden spillerne ikke kunne velge å ha tillit til den andre parten, måtte man se etter alternative løsninger. Hvordan skulle partene gå frem for å øke sin troverdighet, og dermed tippe spillet fra den dårlige likevekten og til den gode, som alle ville være tjent med?

Det var viktig at lederne av både arbeidsgiverforeningen, SAF, og fagforeningen, LO, hadde begynt å forstå at også den andre parten hadde mye å vinne på et samarbeid. Lederne i LO hadde i tillegg fått forståelse for at hvis reallønna skulle kunne økes på lang sikt, så måtte de være med på å satse på effektiviseringsprogram. De hadde også begynt å få forståelse av at lønnen de kunne oppnå, var avhengig av konkurransedyktigheten deres. Skulle de bli mer

effektive og kunne konkurrere på det internasjonale markedet, måtte de klare å løse arbeidskonfliktene på en mindre kostbar måte.

Myndighetene i Sverige så at konfliktene i arbeidsmarkedet også var et samfunnsproblem. I 1928 inviterte den ikke-sosialistiske mindretallsregjeringen både arbeidstakerne og arbeidsgiverne til en arbeidsfredskonferanse. Det var nærmere 350 deltagere tilstede, men ingen av de mest radikale på arbeidernes side var representert. Under denne konferansen ble det gjort noen grep som var viktige for å gjøre partene mildere stemt overfor hverandre. Blant annet fikk ikke lederne for LO og SAF innlede. De lavere rangerte representantene som innledet konferansen var mer samarbeidsorienterte, og stemningen ble på den måten mildere. De la alle vekt på at man var tjent med å gå bort fra de åpne konfliktene og heller nærme seg et samarbeid. I sin tale la for eksempel sosialministeren vekt på at alle burde møtes med en "new spirit". Mot slutten av konferansen uttrykte partene mer ydmykhet, og konferansen resulterte i en arbeidsfredskomite. Den var nøytral og hadde som oppgave å fremme konsensus og arbeidsfred. Deretter tok det ti år med flere møter, forhandlinger og utredninger, før man endelig kom til enighet ved Saltsjøbaden-avtalen i 1938. Det var blant annet indre stridigheter som var årsak til at det tok lang tid å komme til enighet. Begge parter måtte arbeide mot grupperinger innad i organisasjonene, som var mer militante og mindre interesserte i å inngå kompromisser.

En hendelse i 1931 ble spesielt viktig for utviklingen av konsensus og arbeidsfred. I forbindelse med en arbeidskonflikt i Ådalen var de streikende arbeiderne på vei mot streikebrytneres leir. Arbeiderne var ubevæpnet, men militære krefter ble satt inn for å hindre konflikten i å utvikle seg, med den tragiske følgen at fem arbeidere ble skutt og drept. Den politiske kampen om hvordan dette slaget skulle forstås og senere huskes, ble viktig, om ikke avgjørende, for utviklingen av samarbeidet mellom arbeiderne og arbeidstakerne. I Norge var Menstadslaget en tilsvarende konflikt med påfølgende kamp om hvordan denne hendelsen skulle fortolkes.

Ikke uventet nådde LOs tillit til SAF et bunnivå etter hendelsene i Ådalen. Under LO-kongressen samme år ble det bestemt, mot ledelsens syn, at LO skulle trekke sine medlemmer fra arbeidsfredskomiteen. Argumentet var at LO på ingen måte kunne samarbeide med en part som handlet slik at militære styrker ble satt inn, og åpnet ild mot streikende arbeidere, med dødelige følger. Men tolkningene av det som skjedde var ulike. På

den ene siden var det kommunistene og andre radikale, som mente at det som skjedde i Ådalen bare var et eksempel på en kapitaliststats respons til arbeiderklassens krav på deres legitime rettigheter. Uskyldige arbeidere som bare brukte sine sivile rettigheter, ble tilfeldige offer i møte med militæret og kapitalismen. Ådalen var beviset på at det ikke var mulig å samarbeide på tvers av klassene.

Ledelsen av LO, med Per-Albin Hansson og sosialdemokraten Gustav Möller, hadde en annen fortolkning. De mente at resultatet av det som skjedde kom av at begge parter handlet på en måte som arbeidsfredspolitikken nettopp skulle arbeide mot. De mente at både arbeiderne som gikk til streik og bedriftsledelsen hadde opptrådt i uoverensstemmelse med den politikken man søkte å ta i bruk. Det var galt å sette inn militæret, mente de, og videre at drapene var den uheldige følgen av en rekke omstendigheter, samt at de militære styrkene ikke var trent til å takle slike situasjoner. Ådalen var beviset på at det var helt nødvendig å jobbe videre med å få til fredelige konfliktløsninger i arbeidsmarkedet.

I kjølvannet av hendelsen var det kommunistenes syn som var det dominerende, men i det lange løp vant Hanssons syn frem. At denne tolkningen ble den bærende, ikke bare innenfor fagbevegelsen, men også hos arbeidsgiverne og hos folket, var i følge Rothstein (2005) avgjørende for å tippe spillet over i den gode likevekten.

Det Hansson gjorde var å sette seg selv utenfor loven. Han satte demokratiske verdier i sentrum og fordømte samtidig vold og annen urett som var begått mot streikebryterne. Han hevdet at arbeiderne ikke kunne fordømme voldshandlingene de var utsatt for og samtidig forsvare at de selv ville ta loven i egne hender.

Hansson og Möller understreket at den universelle retten til personlig beskyttelse mot angrep ikke måtte byttes ut med en institusjon som favoriserte medlemmer av fagorganisasjonen. Hansson gjorde et poeng ut av at det var forskjell på arbeidernes interesse av et lovverk som beskyttet deres interesser og interessen av å bevare de universelle ordningene, som likhet for loven, i de statlige institusjonene. Kampen om de respektive interessene til partene i arbeidslivet måtte kjempes innenfor rammene som var etablert gjennom demokratiske prosesser og gjennom lovverket, mente Hansson.

Det var en kamp om historiefortolkningen som foregikk, og det var ikke et spørsmål om hvem som hadde mest økonomisk og politisk makt som skulle gå av med seieren. De på høyresiden la all skylden på de streikende arbeiderne, og var ikke villige til innrømme at militæret hadde noe skyld i tragedien. Tvert i mot hevdet de at det var arbeiderne som skjød

først, noe som ikke medførte riktighet, da arbeiderne var ubevæpnet. Høyresiden tapte kampen om fortolkningen av historien mye fordi deres versjon var uriktig.

En dominerende kollektiv forståelse vokste frem. Den besto av et uansvarlig kommunistisk opprør og av et selvopptatt borgerskap som ikke anerkjente arbeiderbevegelsen som en verdig forhandlingspartner i arbeidskonfliktene. Hansson klarte å etablere det synet at egoistske handlinger var farlige, og at alle har et ansvar for å inngå kompromisser som gagnar hele samfunnet.

Hvilken historiefortolkning som ble stående, var viktig for den videre utviklingen av samarbeid mellom partene. Både arbeidsgiverne og arbeiderne visste nå at de hadde regjeringens støtte, men bare innenfor rammene som ble definert av universelle normer, demokratiet og lovverket. Det Hansson og Møller hadde gjort var å signalisere klare regler for forhandlingsspillet – nemlig troverdig forpliktelse til upartiske, politiske institusjoner, og at de var klare til å kjempe en tøff kamp for disse verdiene.

Forutsetningene for spillet i arbeidsmarkedet var endret. Regjeringens signaler om at de ville sette reglene for forhandlingene foran de stridende partenes interesser, gjorde tilliten til at partene ville samarbeide større. Sannsynligheten for alvorlige konflikter var redusert. Man var, med regjeringen som garantist for institusjonene, nærmere en samarbeidsløsning.

I det teoretiske spillet har sannsynlighetsverdien p økt. Den nye informasjonen om hvordan regjeringen stilte seg i en tilspisset konflikt, var med på å tippe spillet fra den dårlige likevekten til den gode. Det var nå større grunn til å anta at den andre parten var villig til å inngå kompromiss. I eksempelet med risikodominante likevekter tidligere i kapitlet, kan man si at p -verdien gikk fra klart mindre enn $\frac{1}{2}$ til å nærme seg eller tippe over $\frac{1}{2}$. Som resultat fikk man høyere forventet utbytte av å samarbeide. Den nye Nash-likevekten var samarbeidsløsningen.

I 1938 inngikk svenskene Saltsjøbadensavtalen. Det norske motstykket er Hovedavtalen som kom i 1935. Saltsjøbadensavtalen, og Hovedavtalen i Norge, var en avtale mellom partene i arbeidsmarkedet som var grunnlaget for fredelige konfliktløsninger i de kommende tiårene i Skandinavia. Saltsjøbadensavtalen var ikke en avtale som kom over natten. Det var en mangeårig prosess, og for å komme til denne avtalen var det viktig at den svenske staten hadde institusjonalisert arenaer hvor partene kunne ha jevnlig møter, der de i fellesskap kunne arbeide med utformingen av arbeidsmarkedspolitikken. Det var også viktig at det ikke

var partene selv, men et statlig initiativ som etablerte de nøytrale institusjonene for å prøve å løse problemene i arbeidsmarkedet.

Spillet jeg har brukt i fremstillingen ovenfor, er meget forenklet i forhold til de problemene man sto overfor i arbeidsmarkedet. Spillet over er symmetrisk, og spillerne velger strategi simultant. Dette er ikke realistiske forutsetninger. Spillet i arbeidsmarkedet var i virkeligheten dynamisk, og ble gjentatt gang på gang. Dessuten var spillerne heller ikke likeverdige når det kom til maktposisjoner og hvilket utbytte de hadde mulighet til å oppnå. Et annet sentralt problem var de indre stridighetene hos arbeiderbevegelsen. Lederne av LO måtte ta hensyn til både størrelsen på medlemsmassen og de konkrete resultatene de kunne oppnå i forhandlinger med arbeidsgiverne. Dette kommer ikke frem i den enkle fremstillingen over, men koordineringsspillet viser at å bygge tillit mellom partene er sentralt for å skape en samarbeidsløsning.

Hvilken lærdom kan Ghana og andre land trekke ut av denne historien? Hvordan kan de bygge tillit og skape troverdighet?

Institusjonene i den skandinaviske modellen er viktige for resultatene av modellen. Knight (1992) definerer institusjoner som de sett med regler som strukturerer sosiale interaksjoner på en spesiell måte, og dessuten at dette settet av regler er kjent for medlemmene av samfunnet de gjelder for. Rammene rundt forhandlingene, den brede og sentraliserte organiseringen av både arbeidstakere og arbeidsgivere og de jevnlig konsultasjonene mellom partene, er en form for institusjon som gjør modellen mulig. Lovene og reglene som ble forhandlet fram blant annet gjennom Hovedavtalen, er også av institusjonell karakter som var viktig for at forhandlingene førte fram og ga høy sysselsetting og vekst i økonomien.

Slike institusjoner er forskjellige fra samfunn til samfunn, og de er resultater av historisk og kulturell utvikling. Det er dessuten verdt å merke seg at måten institusjonene i et samfunn er utformet, har fordelingsmessige implikasjoner (Knight, 1992). Det er altså her utfordringen ligger. Man må forsøke å skape de gode institusjonene for å få en god fordelingsmekanisme, som igjen kan gi økonomien gode utviklings- og vekstvilkår.

Hva er det som kjennetegner gode institusjoner? De siste ti årene har det vært et økende fokus på sosial kapital innen samfunnsvitenskapen. Sosial kapital, i form av tillit til andre i samfunnet, er korrelert med veksten i økonomien (Rothstein, 2005). Putnam (1995) peker på

at sosial kapital og tillit til medborgere i samfunnet er korrelert med størrelsen på frivillig sektor, som hvor mange som er medlemmer av organisasjoner som "Røde Kors" eller idrettsforeninger. Men det er ikke dermed sikkert det er en årsak-virkning sammenheng mellom deltagelse i frivillige organisasjoner og sosial kapital. Sosial kapital kan være både årsak og virkning. Et samfunn med høy grad av sosial kapital fører til at det blant annet også er lite kriminalitet og økt økonomisk vekst. Men samtidig vil et samfunn med lite kriminalitet og høy økonomisk vekst føre til økt tillit mellom borgerne og også økt sosial kapital (Portes, 1998). Det kan altså være slik at man med gode institusjoner, som fører til vekst og utvikling, kan skape sosial kapital, som igjen vil gi positive ringvirkninger i samfunnet.

For den skandinaviske modellen gjelder det også at man har innført universelle ordninger, altså en form for borgerrettigheter. Det er likhet for loven, slik at alle har de samme rettighetene. Eksempler kan være gratis skolegang, barnetrygd eller arbeidsledighetstrygd. Det har positive ringvirkninger fordi det er mindre ressurskrevende i forhold til behovsprøvde ordninger. Siden alle får, gir det ingen hensikt å jukse seg til velferdsgodene. Det skapes derfor heller ingen følelse av urettferdig behandling, noe et system med behovsprøving kan føre til. De universelle ordningene er med på å skape tillit og sosial kapital, mener Rothstein (2006). At institusjonene er robuste, at de er stabile over tid og ikke lett endres av indre eller ytre påvirkninger, er også et kjennetegn ved gode institusjoner.

Det kan være nyttig for Ghana og andre utviklingsland å forsøke å utvikle universelle institusjoner. De bør skape velferdsgoder som gagnar alle i samfunnet, uavhengig av hvilken situasjon man er i. Det gir bred oppslutning, og skaper gode ringvirkninger i samfunnet. Et eksempel på det er innføringen av gratis offentlig grunnskole til alle barn i Ghana i 2005. Det er et skritt i riktig retning.

Kapittel 6 utfordringer for den skandinaviske modellen i framtiden⁷

Den skandinaviske modellen har gitt mange gode resultater. Den har fungert som en institusjonell likevekt. På den ene siden har de sentraliserte lønnsforhandlingene, som leder til sammenpresset lønnsfordeling, ført til en økt oppslutning om sjenerøse velferdsordninger. På den andre siden har sjenerøse velferdsordninger sørget for bedre kår for de svakest stilte i samfunnet, og gitt dem større forhandlingsmakt i arbeidsmarkedet. Spørsmålet er hvor robust modellen er i møte med fremtidens utfordringer.

Samfunnet er i kontinuerlig endring, og den nasjonale økonomien er i stadig større grad påvirket av konjunkturer og økonomiske sjokk fra utlandet. Samtidig har den skandinaviske modellen ført til at samfunnet her hjemme har endret seg. Arbeidsmarkedet ser annerledes ut i dag enn det gjorde på midten av 1900-tallet.

Hvordan påvirkes den skandinaviske modellen av endringene i samfunnet? Det er et sentralt spørsmål, både for de nordiske landene som har den skandinaviske modellen som samfunnsmodell, og for andre land som eventuelt ønsker å innføre den.

I dette kapittelet skal jeg ta for meg hvordan den skandinaviske modellen blir påvirket av endringer i samfunnet. Påvirkningene modellen blir utsatt for kan deles inn i ytre og indre påvirkninger. Jeg tar først for meg de ytre påvirkningene, altså de som er uavhengig av modellen. Et eksempel kan være konjunktursvingninger i verdensøkonomien. Deretter skal jeg se nærmere på de indre påvirkningene. Her er det altså snakk om endringer innenlands, endringer som også kan være et resultat av modellen selv. Til slutt skal jeg drøfte om de nye endringene i samfunnet er forenlig med en videreføring av modellen, og om den skandinaviske modellen fortsatt er relevant som utviklingsstrategi.

6.1 Ytre påvirkning

Verdensøkonomien blir stadig mer globalisert i den forstand at man har fått en økt mobilitet av kapital, varer og arbeidskraft på tvers av landegrensene. I den sammenhengen er også den skandinaviske modellen i større grad enn tidligere påvirket av strømninger i den internasjonale økonomien. Hvordan vil den skandinaviske modellen klare seg i framtiden?

⁷ Dette kapittelet bygger i hovedsak på "Likhet under press"(Barth mfl. 2003).

De skandinaviske landene har hatt en åpen økonomi siden før innføringen av den skandinaviske modellen. Varehandel med utlandet var en viktig forutsetning for hvordan den skandinaviske modellen ble utformet. Modellen har vært en suksess blant annet på grunn av at man tok hensyn til eksportsektoren i utformingen av lønnsforhandlingene, og sørget for at eksportsektoren var konkurransedyktig i forhold til utlandet. Dette ble behandlet mer inngående i kapittel 3.2, om den skandinaviske modellen som utviklingsstrategi. Jeg skal nedenfor se nærmere på hvordan ytterligere globalisering påvirker den skandinaviske modellen.

- Økt kapitalmobilitet

Globalisering har blant annet ført til økt kapitalmobilitet. Finanstransaksjonene har økt både i størrelse og i tempo. Den teknologiske utviklingen har ført til at man via internett kan flytte store verdier ved hjelp av noen tastetrykk. Implikasjonene for nasjonale økonomier er at de møter økt konkurranse fra andre land når det gjelder avkastning på investeringene av kapital. Den enkelte nasjonale økonomi opplever dermed en økt trussel om kapitalflukt, og det begrenser muligheten for beskatning av kapital.

En av forutsetningene for den skandinaviske modellen er at nye investeringer skjer innenfor økonomien. At kapitaleierne kan flytte kapitalen utenlands dersom avkastningen ikke er like høy som man kan oppnå i utlandet, betyr at kapitalmobilitet representerer et minstekrav for avkastningen på kapitalen.

Siden den skandinaviske modellen nettopp er tuftet på at lønnsveksten ikke skal bli for høy, slik at konkurranseutsatt sektor bevarer sin konkurransedyktighet, skal ikke økt kapitalmobilitet isolert sett true den skandinaviske modellen. Tvert imot er det grunn til å mene at den skandinaviske modellen vil klare seg bra, siden den har et system for å sikre at eksportindustrien blir ivaretatt. I tillegg er det også svært kostbart å flytte en bedrift utenlands, slik at trusselen om å flagge ut er mest reell i forbindelse med nye investeringer. Det er også en mulighet at utenlandske kapitaleiere som etterspør arbeidskraft med høyere utdanning vil etablere seg i Skandinavia, i og med at lønnen til de høyt utdannede er relativt lav.

Økt kapitalmobilitet påvirker også den skandinaviske modellen gjennom muligheten for beskatning. Når kapitalen som skatteobjekt blir mer mobil, er det grunn til å tro at kostnadene ved høy beskatning øker. Blir skattenivået for høyt, vil kapitaleierne flytte sine investeringer utenlands. For den skandinaviske modellen kan det medføre fordelingsproblemer at kapitaleierne bidrar relativt mindre til fellesskapet enn tidligere.

- Økt varehandel.

Det har blitt hevdet at økt internasjonal handel vil føre til økte lønnsforskjeller i rike industriland. Argumentet er at økt handel fører til at prisen på innsatsfaktorer i vareproduksjonen blir lik i alle land, og dermed må bedriftene senke lønningene til ufaglærte arbeiderne i industrien, for å kunne konkurrere på varemarkedet.

I praksis har man ikke sett at dette har skjedd. Konkurransen er ikke tilstrekkelig, verken i desentraliserte arbeidsmarkeder eller i produktmarkedene. Empirisk forskning viser at hjemlige forhold, som tilbudet av arbeidskraft, fagforeningsandel og koordinering i lønnsdannelsen, er viktigere for lønnsdannelsen innenlands enn hvor mye økonomien er eksponert for konkurranse (Barth mfl., 2003)

Men internasjonaliseringen har også bidratt til økt spesialisering på varemarkedet, noe som igjen har ført til at kostnadene ved en produksjonsstans har økt for bedriftseierne. Stans i produksjonen representerer en fare for at konkurrenter tar over markedsandelene.

Økonomisk vil man dermed tape mer enn det som tilsvarer produksjonstapet under konflikten.

Biler er et eksempel på en vare som produseres ved at de enkelte delene produseres i spesialiserte bedrifter rundt om i verden. Sluttproduktet er avhengig av at alle underleverandørene leverer når de skal. Dersom en bedrift som produserer deler til hovedprodusenten blir rammet av arbeidsstans, kan bedriften ganske raskt miste hovedprodusenten som kunde. For arbeidsgiverne har kostnadene ved arbeidskonflikter derfor økt betraktelig, og trussel om lockout er mindre troverdig enn før.

I kortsiktige konflikter har arbeidsgiverne fått relativt sett mindre makt enn før. Det har ført til at arbeidsgiversolidariteten har blitt mindre. Et samarbeid mellom partene vil fortsatt være det mest lønnsomme for arbeidsgiverne, men da arbeidsgiverne tidligere brukte lockout som maktmiddel mot arbeidere som ikke ville innordne seg avtalene, mangler de nå troverdige trusler. For å unngå store tap kan det være mer fristende for arbeidsgiverne å gi etter for arbeidstakernes krav enn å gå til konflikt.

Det kan være vanskelig for arbeidsgiverne å fortsette med sentraliserte lønnsforhandlinger når maktmidlene er mer ulikt fordelt mellom partene enn tidligere. På den annen side vil heller ikke mer desentraliserte forhandlinger løse disse problemene. Det at den innbyrdes arbeidsgiversolidariteten svekkes, kan føre til at mulighetene for lønnskoordineringen faller bort. Arbeidsgiverne har insentiver til å tilby høyere lønn til sine ansatte, og uten muligheter

til å "straffe" de som bryter det solidariske samarbeidet, kan sentraliserte lønnsoppgjør bli mindre attraktivt for kapitaleierne.

- Økt internasjonal mobilitet av arbeidskraft

Økt mobilitet av arbeidskraft på tvers av landegrensene kan være en trussel for den skandinaviske modellen. Siden lønnen til de høyt utdannede innenfor modellen er relativt lav, kan de høyt utdannede arbeidstakerne bli fristet til å ta seg bedre betalte jobber i utlandet. Samtidig er lønnen til lavt utdannede relativt høy, og det kan føre til arbeidsimmigrasjon av ufaglærte arbeidere.

Foreløpig har det ikke vært stor nok arbeidsmigrasjon til at det har fått avgjørende betydning for modellen. Det tyder på at folk har andre preferanser enn lønnsnivå når de velger hvor de vil bosette seg. Men det er grunn til å tro at migrasjonen kan øke i nær fremtid. Folk får mer internasjonal erfaring og tilegner seg språkkunnskaper gjennom reiser og studier i utlandet, og derigjennom skaffer de seg også et internasjonalt nettverk.

Det er mulig å beholde ordningen med sentraliserte og solidariske lønnsoppgjør samtidig som man øker lønnsforskjellene noe, innenfor modellen. Men dersom migrasjonen fører til at lønnsforskjellene må økes mye, vil det være en reell trussel mot modellen. Den sammenpressede lønnstrukturen som resultat av de sentraliserte forhandlingene er en svært sentral del av den skandinaviske modellen, Det vil derfor ikke være mulig å videreføre den med stor økning i lønnsforskjellene.

- Internasjonale konjunkturer

Økt åpenhet og globalisering kan føre til at internasjonale konjunkturer vil kunne påvirke de nasjonale forholdene mer enn tidligere. Man kan tro at det kan true den skandinaviske modellen, men økte svingninger og økt avhengighet av internasjonale forhold øker også behovet for forsikringer mot ustabile forhold i økonomien.

En av de store fordelene den skandinaviske modellen har, er at den virker stabiliserende ved å ha moderat lønnsvekst, og dermed sørge for lavere arbeidsledighet i dårlige tider. Modellen har derfor større legitimitet ved internasjonale konjunktursvingninger, fordi det da er ytterligere behov for sosial forsikring og god stabiliseringspolitikk.

Det som skaper praktiske problemer for den skandinaviske modellen er lav internasjonal inflasjon. Sosialt sett er det ikke akseptabelt med nominell lønnsreduksjon. Det medfører at det er en nedre grense for forhandlingene om lønnsøkning. Samtidig vanskeliggjøres

rekrutteringen av nye medlemmer, dersom fagforeningen sjelden går inn for økte lønninger. Spillerommet ville være mer fleksibelt hvis internasjonal inflasjon var noe høyere.

6.2 Indre påvirkning

På kort og mellomlang sikt reproducerer den skandinaviske modellen sine egne forutsetninger ved å føre til sjenerøs omfordeling og egalitær fordeling, noe som igjen øker støtten til ordningene som gir disse resultatene.

Forutsetningene for modellen har blant annet vært en sterk og bredt forankret fagorganisasjon som har ivaretatt den private, konkurranseutsatte industrien. Dessuten har solidariteten mellom arbeidsgiverne spilt en viktig rolle. Bindende avtaler har gjort at de ikke har kunnet overby hverandre om den best kvalifiserte arbeidskraften. Middelklassen, de høyt utdannede, er de som har tapt relativt sett innenfor denne modellen, siden det er de som i hovedsak har måttet være solidariske og ha modererte lønnskrav. I tillegg har det vært viktig at konkurranseutsatt sektor har vært lønnsledende.

Men dette er en statisk fremstilling av modellen. Det kan se ut til at modellen i de skandinaviske landene har ført til nye maktforhold i arbeidsmarkedet, og dermed nye mekanismer som kan vise seg å være en trussel for den skandinaviske modellen.

Nedenfor peker jeg på hvordan samfunnet har endret seg innenfor den skandinaviske modellen, og hvordan det påvirker forutsetningene for den. Spørsmålet er om endringer i samfunnet, som i utgangspunktet er ønskede resultater av modellen, vil være til hinder for modellens videre eksistens.

Den skandinaviske modellen har blant annet sørget for en relativt god offentlig studiefinansiering. Samtidig har produksjonen i næringslivet blitt mer kunnskapsbasert. Avansert teknologi har gjort produksjonen i større grad mekanisert, og i mindre grad basert på manuelt arbeid. Det har redusert etterspørselen etter ufaglært arbeidskraft, og samtidig har etterspørselen etter arbeidere med høy faglig utdanning økt. Kombinasjonen av god studiefinansiering og økt etterspørsel etter kvalifisert arbeidskraft har ført til at stadig flere tar høyere utdanning.

At produksjonen har blitt mer mekanisert har også ført til at andelen av arbeidere i industrisektoren har gått ned. I tillegg går andelen fagorganiserte i privat sektor ned, mens andelen fagorganiserte i skjermet sektor går opp. Dette er dels et resultat av utflugging av bedrifter, men også fordi skjermet sektor har vokst som et resultat av oljeinntektene i Norge.

Med en voksende middelklasse, samt at færre lønnstakere er direkte avhengige av inntektene fra eksportnæringen, endres maktforholdene i arbeidsmarkedet. Det kan vise seg vanskelig å videreføre ordningen med solidariske lønnsforhandlinger og konkurranseutsatt sektor som frontfag i forhandlingene, når maktbalansen ikke lenger er den samme som tidligere. Det kan true den skandinaviske modellen som samfunnssystem.

- Arbeidsgivernes samhold svekkes

At produksjonen i næringslivet har blitt mer kunnskapsbasert enn tidligere, har ført til en knapphet på høyt kvalifisert arbeidskraft. Det har ført til at arbeidsgiverne har fått nye insentiver til å overby hverandre for å tiltrekke seg den best kvalifiserte arbeidskraften. De høyt utdannede arbeiderne, som også har vokst i antall, har både som gruppe og individuelt sett større forhandlingsmakt ved lønnsoppgjør enn tidligere, og har mulighet til å presse lønningene opp.

Solidariteten mellom arbeidsgiverne er blitt svekket, fordi gevinsten ved å bryte samarbeidet har blitt større.

- Fagbevegelsen fragmenteres

Siden middelklassen har økt betraktelig i antall, er det stadig flere som har interesse av å unndra seg de sentraliserte lønnsforhandlingene. Flere melder seg nå inn i yrkesspesifikke fagorganisasjoner som representerer en spesiell gruppe. Når fagbevegelsen fragmenteres, blir det flere parter rundt forhandlingsbordet og interessemotsetningene blir tydeligere. Det kan bli vanskeligere å komme til enighet. Det blir altså mindre rom for solidariske forhandlinger, og mer en kamp mellom forskjellige yrkesforbund om å få den største delen av kaka.

Det kan undergrave den skandinaviske modellen, da sentraliserte og solidariske forhandlinger har vært en viktig forutsetning for å skape en egalitær fordeling.

- Velferdsstaten utfordres

Dersom mer kunnskapsbasert produksjon og en større middelklasse fører til økte lønnsforskjeller, kan det føre til redusert støtte til velferdsstaten slik den er i dag. Flere mekanismer virker inn. Større forskjeller fører til at en større gruppe blir relativt fattigere. Denne gruppen har lavere etterspørsel etter velferdsgoder enn medianvelgeren, som jeg skrev om i kapittel 3.2. Samtidig ønsker de rikeste bedre forsikringsordninger enn det velferdsordningene representerer. De vil da foretrekke private forsikringsordninger. Det blir

en implisitt koalisjon mellom de fattige og de rike, som fører til at velferdsstaten får mindre politisk oppslutning.

I tillegg er færre eksponert for risiko for å miste jobben, siden flere jobber i skjermet sektor. Siden kvinner er i arbeid i mye større grad enn tidligere, har familier mindre behov for inntektsforsikring. Når begge er i jobb representerer det en spredning av risiko for inntektstap.

Samtidig er det en annen effekt som kanskje er viktigere. Folk er generelt blitt rikere og etterspør mer av individuelt tilpassede forsikringer. Det skaper et marked for private forsikringsordninger, som kan komme til å konkurrere med velferdsordningene om velgernes gunst. Resultatet kan bli at tilbudet av offentlige velferdsgoder reduseres.

6.3 Framtidsutsikter for den skandinaviske modellen

Åpenhet i økonomien var nettopp en forutsetning for den skandinaviske modellen, og ikke et problem, da den ble utviklet på midten av det tjuende århundret. Det er derfor liten grunn til å tro at økt internasjonalisering i seg selv skal være en trussel mot den skandinaviske modellen.

Allikevel kan det skape problemer at kapitalen har blitt mer mobil, og likeså arbeidskraften. Utfordringen med økt internasjonalisering består først og fremst i at den høyt utdannede delen av arbeidsstokken kan ønske å emigrere, samtidig som vi kan få lavere utdannet arbeidsinnvandring. Dette kan presse igjennom økte lønnsforskjeller. Dernest har arbeidsgiverne fått relativt sett mindre makt i forhold til arbeidstakerne gjennom økt spesialisering og konkurranse, og solidariteten mellom arbeidsgiverne har derigjennom blitt redusert.

Endringer som har ført til at maktbalansen mellom partene i arbeidslivet har endret seg, kan vise seg å være en reell trussel for den skandinaviske modellen. En større middelklasse skaper et ”opprør” fra midten. Det er ikke usannsynlig at man framover vil se mer av individuelle arbeidskontrakter i stedet for ordningen med sentraliserte forhandlinger. Om den skandinaviske modellen kan videreføres under disse forholdene, vil avhenge av om den kan tilpasses de nye endringene i samfunnet med mer kunnskapsbasert produksjon, en stor middelklasse og økt rikdom i samfunnet generelt.

Men hvis den skandinaviske modellen ikke kan videreføres som samfunnsmodell i de landene som bruker den aktivt i dag, kan man allikevel se den som en relevant utviklingsstrategi for fattige land?

Felles for mange fattige land er at de sliter med stor fattigdom og ustabil økonomi. Ghanas inntekter er dels basert på eksport av kakao og gull, og både kvantum og pris på disse varene varierer mye. Dette gjør Ghanas økonomi sårbar.

Den skandinaviske modellens styrke ligger i at den virker stabiliserende på økonomien ved å redusere arbeidsledigheten, og ved å skape gode vilkår for investeringer. Lav arbeidsledighet og lik fordeling av godene har så godt som avskaffet fattigdommen i Skandinavia.

Det er ingen grunn til å mene at den skandinaviske modellen, med en likere fordeling av inntekter og større muligheter for å skaffe seg arbeid, ikke skal ha positive virkninger på fattigdomsreduksjon og investeringer. Velferdsgoder som fungerer som forsikring for alle i samfunnet, også de som ellers ikke har råd til forsikring, vil også virke både stimulerende og stabiliserende på økonomien. Det fører til at også fattige får bedre tilgang til helsetjenester og anledning til å gi barna utdanning, noe som gir positive ringvirkninger i økonomien.

Trusselen mot den skandinaviske modellen som de nye endringene i samfunnet representerer, er i stor grad basert på maktendringer. En voksende middelklasse krever nå en større del av kaka. I fattige land med en stor majoritet fattige, representerer ikke en stor middelklasse noe problem. Den skandinaviske modellen kan derfor fortsatt betraktes som en mulig utviklingsstrategi i fattige land som Ghana.

Kapittel 7 Oppsummering og konklusjon

Med denne oppgaven har jeg ønsket å finne ut av om den skandinaviske modellen, med den egalitære fordelingen og den sjenerøse velferdsstaten, kan anses som en utviklingsstrategi. Jeg ville vurdere om den kan fungere som en vei til vekst og utvikling i fattige land av i dag, og da spesielt om den vil kunne egne seg i Ghana.

For å vurdere om den skandinaviske modellen kan fungere som utviklingsstrategi i fattige land, har jeg sett på hvilke forutsetninger som ligger til grunn for modellen, og hvilke samfunnsøkonomiske mekanismer som har ført til at de skandinaviske landene har gått fra å være fattige land med store økonomiske forskjeller, til å ha høy og stabil vekst og nærmest fravær av ekstrem fattigdom. Jeg har pekt på at ordningene med sentraliserte lønnsforhandlinger i arbeidsmarkedet har vært en viktig forutsetning for den skandinaviske modellen, og at dette har gitt en egalitær inntektsfordeling. Den egalitære fordelingen har igjen gitt ringvirkninger i form av en bred støtte til en sjenerøs velferdsstat, samt at man har greid å skape gode muligheter for kapitaleiere til å investere i nye og mer lønnsomme bedrifter. Resultatene den skandinaviske modellen har ført til, i tillegg til egalitær inntektsfordeling og en sjenerøs velferdsstat, er blant annet lite fattigdom, lav arbeidsledighet og høy og stabil vekst.

I oppgaven har jeg også ønsket å redegjøre for om det er mulig for fattige land av i dag, og da spesielt Ghana, å skape vekst og utvikling etter den skandinaviske modellen. Jeg viste at Ghana har store samfunnsøkonomiske utfordringer. Landet har store forskjeller mellom fattige og rike, høy arbeidsledighet og økonomien er i stor grad basert på jordbruk og råvareproduksjon. Landet har dessuten, i stor grad, en åpen økonomi. Det finnes likhetstrekk med hvordan økonomien i de skandinaviske landene var før innføringen av den skandinaviske modellen, og dette legger jeg til grunn for at jeg mener det kan være positivt for Ghanas økonomi, og ikke minst for fattigdomsbekjempelsen, å innføre den skandinaviske modellen i Ghana. Jeg mener at å innføre en mer egalitær fordeling og en mer sjenerøs velferdsstat, vil kunne hjelpe de fattigste i Ghana til å utnytte sitt potensial på en bedre måte, og det vil gi ringvirkninger til samfunnet for øvrig ved at flere er med på å bidra til fellesskapet.

Det har også vært en viktig side ved oppgaven å peke på utfordringene ved gå fra en situasjon der man har et høyt konfliktnivå i samfunnet og i arbeidsmarkedet, til en situasjon

der partene i arbeidsmarkedet samarbeider, og man har en høy grad av tillit til hverandre. Gitt at Ghana skulle ønske å innføre den skandinaviske modellen som baserer seg på sentraliserte lønnforhandlinger, solidaritet med lavtlønte, og at man tar hensyn til konkurranseutsatt sektor ved lønnsforhandlingene, møter landet fortsatt store utfordringer i forhold til hvordan landet bør gå frem for å implementere samfunnsmodellen. I oppgaven har jeg vist hvordan dette skjedde i Sverige, og pekt på at en viktig side for utviklingen av modellen var at det ble skapt tillit mellom partene i arbeidslivet, og jeg har vist hvordan det gagnet ikke bare de fattige, men også de rike og samfunnet som helhet.

Til slutt har jeg viet oppmerksomhet til utfordringene den skandinaviske modellen møter i fremtiden. Jeg stilte spørsmål ved om modellen reproducerer sine egne forutsetninger. Hvordan påvirkes den skandinaviske modellen av økt globalisering og internasjonal konkurranse? Og hvordan påvirkes modellen av de resultatene den har ført til selv, i form av mer velstand i samfunnet generelt og en større og mektigere middelklasse? Jeg pekte på at økt arbeidsmigrasjon og endringer i maktforholdene mellom partene i arbeidsmarkedet kan være med på å true modellen. Å gå bort fra modellen vil ikke være et bedre alternativ, men endringene i samfunnet kan gjøre modellen mindre stabil. Dette er allikevel ikke et argument for at den skandinaviske modellen ikke kan sees på som mulig utviklingsstrategi i fattige land, som Ghana.

Litteratur

- Anyemedu, K.(2000), "Trade Union Responses to Globalization: Case Study on Ghana", International Labour Organisation, International Institute for Labour Studies, discussion papers.
- Asenso-Okyere, W. K., Twum-Baah, K. A., Kasanga, A, Anum, J og Pörtner, C (2000): "Ghana Living Standards Survey Report of the Fourth Round (GLSS 4)", Ghana Statistical Service.
- Balassa, B. (and associates) (1982): "Development Strategies in Semi-Industrial Countries", Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Baran, P. (1973): "On the Political Economy of Backwardness", i C.K Wilber (redaktør), The Political Economy of Development and Underdevelopment, s 82-93, New York: Random House.
- Barth, E Moene, K. og Wallerstein, M., (2003): "Likhhet under press - utfordringer for den skandinaviske fordelingsmodellen", Gyldendal akademisk.
- Boampong, O (2005): Formalising the informal: recruiting through intermediaries in Tema - a way out or a way to the bottom?, Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Bull, B (2006): "Development theory revisited", i Banik, D (red.) Poverty, politics and development : interdisciplinary perspectives, Bergen: Fagbokforlaget.
- Center for International Comparison at the University of Pennsylvania (2007): Penn World Tables 6.2, http://pwt.econ.upenn.edu/php_site/pwt62/pwt62_form.php, lastet ned 10.03.2007.
- Coleman, J. (1990): "Foundations of Social Theory", Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Frank, A.G. (1969): "Capitalism and Underdevelopment in Latin America" New York: Monthly Review press.
- Fudenberg, D. og Tirole, J (1991): "Game theory", Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Forthun, C. (1999): "Kan markedskreftene temmes i lønnsdannelsen?", Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning, arbeidsnotat.
- Holden, S (2000): "Inntektspolitikk ved et inflasjonsmål", Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo og Norges Bank.
- Hibbs, D. A. Jr og Locking, H (1990): "Wage Compression and Trade Union Action in Sweden", i Inga Persson (red.), Generating Equality in the Welfare State – the Swedish Experience, Oslo: Norwegian University Press.
- Krueger, A.O. (1990): "Government Failures in Development", Journal of Economic Perspectives, 4 (3): 9-23.
- Keynes, J. M. (1936): "The general theory of employment interest and money", London: Macmillan.
- Knight, J (1992): "Institutions and Social Conflict", Cambridge University Press.
- Maddison, A. (2007): "Historical Statistics: World Population, GDP and Per Capita GDP, 1-2003 AD", <http://www.ggdc.net/maddison/>, lastet ned 26.03.2007.
- Moene, K.M. og Wallerstein, M. (1997): "Pay Inequality", Journal of Labor Economics, Vol 15: 403-430.
- Moene, K.M. og Wallerstein, M. (2001): "Inequality, Social Insurance, and Redistribution", American Political Science Review, Vol. 95 (4): 859-874.

- Moene, K.M. og Wallerstein, M. (2006): "Social Democracy as a Development Strategy" i Bardhan, P., Bowles, S & Wallerstein, M. (red): Globalization and egalitarian redistribution, New York : Russell Sage Foundation.
- NorgesLexi – Norsk politisk dokumentasjon på Internett! (2007): "Kleppe-pakke", <http://www.norgeslexi.com/paxlex/alfabetet/k/k08.html#2>, lastet ned 27.03.2007.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2007): "OECD factbook 2007", http://www.oecd.org/document/62/0,2340,en_21571361_34374092_34420734_1_1_1_1,00.html, lastet ned 27.03.2007.
- Portes, A (1998): "Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology", Annual Review of Sociology, Vol. 24, 1998.
- Prebish, R. (1950): "The Economic Development in Latin America and its Prinsipal Problems", New York: United Nations Publications.
- Putman, R.D (1995): "Bowling Alone: America's Declining Social Capital", Journal of Democracy. 6(1):65-78.
- Rodrik, D. (1999): "The New Global Economy and Developing Countries Making Openness Work", Washington, D.C.: Overseas Development Council.
- Rosenstein-Rodan, P. (1943): " Problems of Industrialisation of Eastern and South-Eastern Europe", Econ. Journal, June-Sept 1943.
- Rostow, W.W.(1960): The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto", Cambridge University Press.
- Rothstein, B (2005): " Social traps and the problem of trust", Cambridge University Press.
- Sala-I-Martin, X og Barro, R.J. (2003): "Economic Growth", MIT Press.
- Singer, H.W. (1950): " The Distribution of Gains between Investing and Borrowing Countries", American Economic Review, 40 (May): 473-485.
- Solow, R. M. (1956), "A Contribution to the Theory of Economic Growth",The Quarterly Journal of Economics.
- Todaro, M. P. & Smith S. C.,(2003):" Economic development", 8th. ed. Pearson Higher Education.
- Varian, H. R. (2003): "Intermediate Microeconomics – A Modern Approach", 6. utgave, University of California at Berkeley.
- (2005): "Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon", Bind nr. 6, Kunnskapsforlaget.
- The Economist Intelligence Unit (2006): "Country Profile 2006 Ghana", www.eiu.com, lastet ned 25.10.2006.
- FN-sambandet (2007): "Globalis - Ghana", [http://www.globalis.no/land/ghana/\(show\)/indicators](http://www.globalis.no/land/ghana/(show)/indicators), lastet ned 06.01.2007.
- Statistisk sentralbyrå (2007): "Fra jordbruk til olje og tjenester", http://www.ssb.no/magasinet/norge_sverige/art-2005-04-25-01.html, lastet ned 25.02.2007.
- Statistisk sentralbyrå (2007): " Økonomisk utvikling og verdiskaping", http://www.ssb.no/magasinet/norge_sverige/ art-2005-05-09-01, lastet ned 25.02.2007.
- United Nations Development Programme (2006): "Human Development Report 2006 Beyond scarcity: Power, poverty and the global water crisis", the United Nations Development Programme
- United Nations Statistics Division (2007): "Handbook of the international comparison programme", http://unstats.un.org/unsd/methods/icp/ipc7_hm.htm, lastet ned 26.02.2007.

Verdensbanken (2007): "Data & Statistics",
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT/0,,menuPK:258665~pagePK:146732~piPK:146813~theSitePK:258644,00.html>, lastet ned 06.01.2007.